

F

Fale Alea 'o Tonga

KO E MINITI 'O E

FEME'A'AKI

'A E

HOU'EIKIM MIPA

'O E

FALE ALEA 'O TONGA

FIKA	8
'AHO	Tu'apulelulu, 9 Fepueli 2017

Fai 'i Nuku'alofa

HOU'EIKI M MIPA 'O E FALE ALEA

'Eiki Sea Fale Alea

Lord Tu'ivakan

'Eiki Fakaafonganga N pele, Vahefonua Tongatapu

Hou'eiki Minisit Kapineta

'Eiki Pal mia

'Eiki Tokoni Pal mia

'Eiki Minisit Fonua, Ngaahi Koloa Fakaenatula

& Kau Tau 'a 'Ene 'Afio

'Eiki Minisit Pa'anga & Palani Fakafonua

'Eiki Minisit Fefakatau'aki, Ngaahi Ng ue 'a e Kakai

& Polisi, Pil sone, Tamate Afi

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai & Tute

'Eiki Minisit Lao

'Eiki Minisita Ngoue, Me'atokoni, Ngaahi Vao'akau, Toutai

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga

'Eiki Minisit Mo'ui

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi & Takimamata

'Eiki Minisita Ako & Ako Ng ue

Samuela 'Akilisi P hiva

Siaosi Sovaleni.

Lord Ma'afu Tukui'aulahi

Dr. 'Aisake Valu Eke

Dr. P hiva Tu'i'onetoa

T vita Lavemaau

Sione Vuna Fa'otusia

S misi Taelangi Fakahau

Poasi Mataele Tei

Dr. Saia Ma'u Piukala

Semisi Lafu Kioa Sika

Penisimani 'Epenisa Fifita

Hou'eiki Fakaafonganga N pele

Lord Tu'i' fitu

Lord Vaea

Lord Tu'ilakepa

Lord Tu'iha' angana

Lord Tu'iha'ateiho

Lord Nuku

Lord Fusitu'a

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 1 Vava'u.

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 1 Tongatapu

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 2 Vava'u.

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 1 Ha'apai

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 2 Ha'apai

'Eiki Fakaafonganga N pele 'Eua

'Eiki Fakaafonganga N pele Ongo Niua

Kau Fakaafonganga Kakai

Fakaafonganga Fika 4 Tongatapu

Fakaafonganga Fika 12, Ha'apai

Fakaafonganga Fika 13, Ha'apai

Fakaafonganga Fika 15, Vava'u

Fakaafonganga Fika 16, Vava'u

Fakaafonganga Kakai 17, Ongo Niua

M teni Tapueluelu

Vili Manuopangai Hingano

Veivosa *Light of Life* Taka

S miu Kuita Vaipulu

'Akosita Havili Lavulavu

Sosefo Fe'aomoeata Vakati

FALE ALEA 'O TONGA

**'ASENITA FAKAANGAANGA FIKA 08/2017
FAKATAHA 'A E FALE ALEA 'O TONGA**

*'Aho Tu'apulelulu 09 Fepueli, 2017
10.00am.*

HOKOHOKO 'O E NGAUE 'A E FALE ALEA

Fika 01	:	Lotu
Fika 02	:	Ui 'o e Hou'eiki Memipa 'o e Fale Alea
Fika 03	:	Me'a 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea
Fika 04	:	<u>NGAAHI TU'UTU'UNI 2016:</u> 4.1 Fika 1/2017: Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Tukupau Ngaue'aki 2016 4.2 Fika 2/2017: Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Ekisia 2016 4.3 Fika 4/2017: Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e 'Atakai (Pule'i 'o e Fakaveve mo e Veve) 2016 4.4 Fika 5/2017: Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Tukupau 'Ekisia 2016 4.5 Fika 6/2017: Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Toutai (Kolo Matatahi) 2016 4.6 Fika 7/2017: Ngaahi Tu'utu'uni ki he 'Inasi Fakapule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli 2016 4.7 Fika 8/2017: Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) (Ngaahi Totongi) ki he Ngaahi Ngaue ki he Mo'ui 2016 4.8 Fika 10/2017: Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu)(Pule'i) 'o e Sino'i Pa'anga Malolo mei he Ngaue 2016
Fika 05	:	Lipooti 'A'ahi Vahenga Fili Vava'u 14
Fika 06	:	KOMITI KAKATO:

		<p><u>6.1 Lipooti ‘A‘ahi Faka-Fale Alea:</u></p> <p>6.1.1 Vahenga Fili Ha‘apai 12</p> <p>6.1.2 Vahenga Fili Ha‘apai 13</p>
		<p>6.2 Lipooti Folau Fekau‘aki mo e Pule ‘a e Lao mo e Ngaahi Totonu ‘a e Tangata. Lonitoni, Pilitania 7 - 8 Sepitema, 2015.</p>
		<p><u>6.3 Ngaue ke lipooti ki Fale Alea:</u></p>
		<p>6.3.1 Fakamatala Fakata‘u Potungaue Tanaki Tukupau mo e Tute 2015-2016</p> <p>6.3.2 Fakamatala Fakata‘u ‘Ofisi ‘o e Palemia 2015</p> <p>6.3.3 Fakamatala Fakata‘u Potungaue Polisi Tonga 2013 mo e 2014</p> <p>6.3.4 Fakamatala Fakata‘u Poate Sino‘i Pa‘anga Malolo mei he Ngaue 2015/2016</p> <p>6.3.5 Lipooti ‘A‘ahi Vahenga Fili Vava‘u 15</p> <p>6.3.6 Lao Fakaangaanga (Fakatonutonu) ki he Pangike Pule Fakafonua ‘o Tonga 2017.</p> <p>6.3.7 Lao ki he Fakamatala ‘Ea 2017 – Fika 1/2017</p> <p>6.3.8 Lipooti Fika 1/2017 mei he Komiti Tu‘uma‘u ki he Pa‘anga fekau‘aki mo e Kautaha Tonga Cable Ltd.(mo e Kaveinga fekau‘aki mo e Kautaha Tonga Cable Ltd.)</p> <p>6.3.9 Vahenga Fili Vava‘u 16</p>
		<p><u>6.4 Ngaue ‘oku toloi e feme‘a‘aki ki ai:</u></p> <p>6.4.1 Feme‘a‘aki ‘i he Ngaahi Kaveinga Fekau‘aki mo e Sipoti 2019</p> <p>6.4.2 Tali mei he Pule‘anga ki he Ngaahi ‘Asenita Ngaue na‘e tuku mei He Fale Alea ki he Pule‘anga ‘i he 2015</p>
Fika 07	:	Ngaahi Me‘a Makehe
Fika 08	:	Kelesi

Fakahokohoko

Fale Alea 'o Tonga.....	7
Lotu	7
Ui 'a e Fale	7
Poaki.....	7
Me'a 'a e 'Eiki Sea.....	7
Fakamanatu e fatongia kau M mipa he ngaahi K miti.....	8
Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau Ng ue'aki 2016.	8
Kole tukuhifo Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Tukahau Ng ue'aki 2016 ki he K miti Kakato	9
Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Ekisia 2016.....	9
Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'Atakai, Fakaveve mo e Veve 2016	10
Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau 'Ekisia, 2016.	12
Kole tukuhifo ki he Komiti Kakato Tu'utu'uni ki he Tukahau 'Ekisia 2016	13
Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Mat tahi 2016	13
Ngaahi Tu'utu'uni ki he 'Inasi Fakapule'anga 'i he F tongi Pa'anga Muli 2016.	14
Kole tukuhifo K miti Kakato Tu'utu'uni ki he 'Inasi he Fakafetongi Pa'anga Muli 2016.....	15
Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Ngaahi Totongi Ngaahi Ng ue ki he Mo'ui 2016.	15
Tukuhifo Komiti Kakato e Tu'utu'uni ki he totongi ngaahi ng ue ki he mo'ui	16
Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Pule'i Sino'i Pa'anga M 1 1 mei he Ng ue 2016	16
Hoha'a ki he tute he t solo ngaue'aki he pamu vai & 'uhila.....	18
Me'a 'a e Sea.....	19
L pooti 'A'ahi Fale Alea Vava'u 14	20
Kole maama kamo ma'a Hakau Fasi.....	21
Ng ue ke to'o 'ato <i>asbestos</i> falemahaki Vava'u.....	22
Fiema'u ke tokangaekina e kau faifekau.....	22
Mahu'inga teke e f nau ki he ako	22
Tokanga ki he maama sola ke 'inasi ai ngaahi motu.....	23
Kole fakalahi maama sola ki he ngaahi 'otu motu	23
Tokanga ke tokangaekina Pule'anga n 'a e ngaahi 'otu motu.....	24
Tokanga ke fakalahi ange mala'e vakapuna Vava'u.....	26
Kole ha 'ofisi & me'alele ma'a e kau Fakafofonga mei motu	27

P loti'i 'o tali L pooti 'A'ahi Fale Alea Vava'u 14	28
L pooti 'A'ahi Fale Alea Ha'apai 13.....	29
Tokanga ki he ngaahi fiema'u naunau toutai ki he malu & mo 'ui.....	29
Potung ue Malini 'i ai mafai ki he hao & malu fefolau'aki vaka tahi	31
Fakama'ala'ala he ngaahi fiema'u e Lao ki he fanga ki'i vaka toutai	31
Fai ng ue Pule'anga ki hano tokoni'i fakanaunau toutai kau toutai	35
Fakam 'opo'opo Feme'a'aki Fale Alea 'o Tonga	37

Fale Alea 'o Tonga

Aho: Tu'apulelulu, 9 Fepueli 2017

Taimi: 1000-1010 pongipongi

S tini Le'o: Me'a mai 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea.

(Pea na'e me'a hake leva 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, Lord Tu'ivakan ki hono me'a'anga)

'Eiki Sea: K taki Kalake fai mai e lotu 'a e 'Eiki.

Lotu

(Pea na'e hiva'i kotoa 'e he Hou'eiki M mipa 'a e Lotu 'a e 'Eiki)

'Eiki Sea: M l k taki Kalake fai mai 'etau tali ui.

Ui 'a e Fale

Kalake: Tapu mo e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea. 'Eiki Pal mia Le'ole'o mo e Hou'eiki Minisit pea mo e Hou'eiki Fakafofonga N pele 'a 'Ene 'Afio kae 'uma' e Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakai kae 'at ke fakahoko e ui 'a e Fale ki he pongipongi ni, 'aho Tu'apulelulu ko e 'aho 9 'o Fepueli 2017. *(Tali Ui)*

Kalake: 'Eiki Sea kole p ke u to e fakaongo mu'a.

'Eiki Sea: M l .

Kalake: 'Eiki Minisit ki he Ngaahi Ng ue Lalahi mo e Takimamata, N pele Tu'ilakepa, 'Eiki N pele Nuku. Sea ngata'anga tali ui e Fale.

Poaki

Ko e 'Eiki Pal mia 'oku kei hoko atu 'ene poaki folau, kei hoko atu p mo e poaki tengetange 'a e 'Eiki Minisit Fonua, 'Eiki Minisit Pa'anga mo Palani Fakafofonga 'oku kei hoko atu p 'ene poaki folau. Poaki tengetange p 'a 'Eiki N pele Vaea, kei poaki folau p 'a Vili Manu'opangai Faka'osiula Hingano. Pea 'oku poaki mai mo 'Akosita Havili Lavulavu. Ko e toenga e Hou'eiki M mipa 'oku 'ikai ke tali honau u'oku ou tui 'oku nau me'a t mui mai p . M l 'Eiki Sea.

Me'a 'a e 'Eiki Sea

'Eiki Sea: M l Kalake. Tapu mo e 'Afio 'a e Taha e Tolu'i 'Otua 'i hotau lotolotonga. Fakatapu foki ki he 'Ena 'Afifi , Tupou VI kae 'uma' 'a e Ta'ahine Kuini, Kuini Nanasipau'u mo e Fale 'a Ha'a Moheofo. Tapu foki ki he Tokoni Pal mia kae 'uma' 'a e Hou'eiki Kapineti peh 'a e fakatapu ki he Hou'eiki Fakafofonga N pele e Fonua kae 'uma' e Hou'eiki Fakafofonga e Kakai. Tau fakafeta'i kotoa p ki he Tamai Mafimafi he'ene kei fakakoloa 'a kitautolu e mo'ui 'o ta u a'usia e pongipongi ko eni. Pea 'oatu 'a e fakam l ki he Minisit Fakafuofua kuo a'u p ko e

fakafuofua 'oku ta u hao mai ai he pongipongi ni pea 'oku, ko e me'a lelei ia sai p ke nau nofo mama'o atu p .

Fakamanatu e fatongia kau M mipa he ngaahi K miti

Ko 'etau 'asenita p foki ena ko e to e ki'i me'a p ke fakahoko atu Hou'eiki kuo 'osi tufa atu foki ka kimoutolu 'a e ' K miti Fili 'a e K miti Tu'uma'u pea mo hono ngaahi Sea mo e kau M mipa talifaki. Ko e me'a p ke fakahoko kia kimoutolu ko e ' hingoa ko ena 'o e ngaahi k miti. Ko kimoutolu p te mou 'i he k miti tukukehe kapau 'oku 'ikai ke 'i ai ha ... 'ikai ke 'i ai ha M mipa 'e 'alu atu ki he k miti, 'oku 'i ai p 'a e kau talifaki, fetu'utaki kia nautolu koe'uh ke nau me'a atu ki he fakataha ko ia. Ka 'oku 'i ai ha taha 'oku fie fanongo ki ha me'a 'i he k miti ko ho'o me'a atu p 'o me'a fakalelei he 'ikai te ke hiki nima pea he 'ikai te ke lea. Ko ia 'oku ... ko e me'a p ia ke fakahoko atu kia moutolu pea kapau te ke me'a atu ki ai pau ke ke ma'u e ngofua mei he Sea ke ke me'a atu 'o fanongo he fakataha 'a e k miti ko eni...

<009>

Taimi: 1010–1020

'Eiki Sea: Ko 'etau ngaahi tu'utu'uni, mahalo 'oku 'i ai e fo'i tu'utu'uni 'e 2 'oku kei fai p hono vakai fakalelei hono, he 'e kau ng ue. Ka ko e ' tu'utu'uni ng ue eni pea ko u kole p mu'a ki he Kalaké ke lau mai 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni. Ko e 'osi p ia pea 'e tuku hifo leva ki he K miti Kakató 'o kapau 'e tali p 'i 'olunga pea 'oku, ... Lau 'uluaki Fika 1/2017, Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau Ng ue'aki 2016.

Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau Ng ue'aki 2016.

Kalake T pile: Tapu mo e 'Eiki Sea e Fale Alea, Pal mia Le'ole'ó mo e Hou'eiki M mipa kakato e Falé kae 'at ke lau atu e ngaahi tu'utu'uni.

Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau Ng ue'aki 2016. Lao ki he Tukahau Ng ue'aki, 2003.

'I hono ng ue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 35 'o e Lao ki he Tukahau Ng ue'aki 2003, 'oku fa'u 'e he Minisit T naki Pa'anga H Maí mo e Tuté 'i he loto ki ai 'a e Kapinetí 'a e ngaahi tu'utu'uni ni.

1. Hingoa Nounou mo e 'UHINGA'i Lea. Kupu si'i 1.

'E ui 'o e ngaahi tu'utu'uni ni ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau Ng ue'aki 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku ke loto ke tau tali, lau 'uluaki, Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau Ng ue'aki e 2016, k taki 'o hiki ho nima

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa *Light of Life* Taka, M teni Tapueluelu, Sosefo Fe'aomoeata Vakati, 'Eiki Minisit Ako mo Ako Ng ue, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue

Lalahí, 'Eiki Minisit Fefakatau'akí, 'Eiki Minisit Mo'uí, 'Eiki Minisit Ngoué, 'Eiki Minisit T naki Pa'anga H maí, 'Eiki Pal mia Le'ole'ó, 'Eiki Minisit Laó, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'angá, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'i' fitu. 'Eiki Sea 'oku loto ki ai e toko 15.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai ke loto ki aí, k taki hiki ho nima.

Kalake T pile: 'Oku 'ikai ha fakah loto ki ai'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Lau tu'o ua.

Kalake T pile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau Ng ue'akí 2016. Lao ki he Tukahau Ng ue'akí, 2003.

'I hono ng ue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 35 'o e Lao ki he Tukahau Ng ue'akí 2003, 'oku fa'u 'e he Minisit T naki Pa'anga H Maí mo e Tuté 'i he loto ki ai 'a e Kapinetí 'a e ngaahi tu'utu'uni ni.

1. Hingoa Nounou mo e 'UHINGA'i Lea. Kupu si'i 1.

'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ni ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau Ng ue'akí 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku ke loto ke tau tali hono lau tu'o ua e lao ni, fakatonutonu.

Lord Tu'iha'ateiho: Sea ko u kole ke u h fanga p he fakatapú.

'Eiki Sea: 'Eiki N pele 2 Ha'apai.

Kole tukuhifo Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Tukahau Ng ue'aki 2016 ki he K miti Kakato

Lord Tu'iha'ateiho: Kole p 'e lava 'o tuku hifo ki he K miti Kakató fakamolemole.

'Eiki Sea: Kole N pele Fika 2 'o Ha'apai ke tuku hifo. Lau 'uluaki Fika 2/2017. Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Ekisia, 2016.

Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Ekisia 2016

Kalake T pile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Ekisia 2016. Lao ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Eikisia, 2007.

'I hono ng ue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 129 'o e Lao ki hono pule'i 'o e Tute mo e 'Eikisia 2007, 'oku fa'u ai 'e he Minisit ki he T naki Pa'anga H mai mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapinetí 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ni.

1. Hingoa Nounou mo e 'UHINGA'i Lea, kupu si'i 1.

'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko ení ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Eikisia, 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku ke loto ke tau tali hono lau 'uluaki, Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Ekisia 2016, k taki 'o hiki ho nima.

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa *Light of Life* Taka, M teni Tapueluelu, Sosefo Fe'aomoeata Vakata, 'Eiki Minisit Ako mo Ako Ng ue, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahí, 'Eiki Minisit Fefakatau'akí, 'Eiki Minisit Mo'uí, 'Eiki Minisit Ngoué, 'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Maí mo e Tute, 'Eiki Pal mia Le'ole'ó, 'Eiki Minisit Laó, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'angá, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Tu'i' fitu. 'Eiki Sea 'oku loto ki ai e toko 15.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai ke loto ki aí, k taki 'o hiki ho nima.

Kalake T pile: 'Oku 'ikai ha fakah loto ki ai 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Lau tu'o ua.

Kalake T pile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Ekisia 2016. Lao ki hono pule'i 'o e Tute mo e 'Eikisia, 2007.

'I hono ng ue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 129 'o e Lao ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Eikisia 2007, 'oku fa'u ai 'e he Minisit ki he T naki Pa'anga H mai mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapinetí 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ni.

1. Hingoa Nounou mo e 'Uhinga'i Lea, kupu si'i 1.

'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko ení ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Eikisia, 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku ke loto ke tau tali hono lau tu'o ua e tu'utu'uni ni, k taki 'o hiki ho nima.

Lord Tu'iha'ateiho: Sea ko u kole ke,

'Eiki Sea: 'Eiki N pele.

Lord Tu'iha'ateiho: .. tuku hifo ki he K miti Kakató 'a e tu'utu'uni ko ení fakamolemole.

'Eiki Sea: Kole 'Eiki N pele Fika 2 'o Ha'apai, ke tuku hifo. Lau 'uluaki Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e 'Atakai, Pule'i 'o e Fakaveve mo e Veve 2016.

Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'Atakai, Fakaveve mo e Veve 2016

Kalake T pile: Lau 1 Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e 'Atakaí, Pule'i 'o e Fakaveve mo e Veve, 2016. Lao ki he Pule'i 'o e 'Atakai 2010.

'I hono ng ue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'i he kupu 19 kupu si'i 1 konga c 'o e Lao ki he Pule'i 'o e 'Atakai 2010. 'Oku fa'u 'e he Minisit ki he 'Atakai 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Konga 'Uluaki, Talateu.

Kupu 1, Hingoa Nounou.

'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ni ko e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e 'Atakai, Pule'i 'o e Fakaveve mo e Veve, 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku ke loto ke tau tali hono lau 'uluaki 'e tu'utu'uni ni, k taki 'o hiki ho nima.

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa *Light of Life* Taka, M teni Tapueluelu, Sosefo Fe'aomoeata Vakata, 'Eiki Minisit Ako mo Ako Ng ue, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatai'aki, 'Eiki Minisit Mo'ui, 'Eiki Minisit Ngoue, 'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Ma'i, 'Eiki Pal mia Le'ole'o, 'Eiki Minisit La'o, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Tu'i' fitu. 'Eiki Sea 'oku loto ki ai e toko 16.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai ke loto ki ai, k taki 'o hiki ho nima.

Kalake T pile: 'I kai ha fakah loto ki ai 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Lau tu'o ua.

Kalake T pile: Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e 'Atakai, Pule'i 'o e Fakaveve mo e Veve, 2016. Lao ki he Pule'i 'o e 'Atakai 2010.

'I hono ng ue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'i he kupu 19 kupu si'i 1 konga c 'o e Lao ki he Pule'i 'o e 'Atakai 2010. 'Oku fa'u 'e he Minisit ki he 'Atakai 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Konga 'Uluaki, Talateu.

Kupu 1, Hingoa Nounou. 'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ni ko e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e 'Atakai, Pule'i 'o e Fakaveve mo e Veve, 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku ke loto ke tau tali hono lau tu'o ua e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e 'Atakai, Pule'i 'o e Fakaveve mo e Veve 2016, k taki 'o hiki ho nima.

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa *Light of Life* Taka, M teni Tapueluelu, Sosefo Fe'aomoeata Vakata,

Lord Tu'iha'ateiho: Sea, kole p pe 'e lava tuku hifo ki he, ke fai mai ha ki'i fakama'ala'ala fekau'aki mo e fo'i *regulation* ko eni fakamolemole.

Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau 'Ekisia, 2016.

Eiki Sea: Kole ke tuku hifo. Lau 'uluaki, Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau 'Ekisia, 2016.

Kalake T pile: Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau 'Ekisia 2016. Lao ki he Tukahau 'Ekisia 2007.

'I hono ng ue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 3 'o e Lao ki he Tukahau 'Ekisia 2017, 'oku fa'u 'e he Minisit 'oku ne tokangaekina 'a e T naki Pa'anga H maí mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapinetí 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko ení.

Kupu 1. 'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko ení ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau 'Eikisia, 2016.

Eiki Sea: Ko ia 'oku ke loto ke tau tali hono lau 'uluaki, Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau 'Ekisia, 2016, k taki 'o hiki ho nima.

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa *Light of Life* Taka, M teni Tapueluelu, Sosefo Fe'aomoeata Vakati, 'Eiki Minisit Ako mo Ako Ng ue, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahí, 'Eiki Minisit Fefakatau'akí, 'Eiki Minisit Mo'uí, 'Eiki Minisit Ngoué, 'Eiki Minisit T naki Pa'anga H maí, 'Eiki Pal mia Le'ole'ó, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'angá, 'Eiki Minisit Laó, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Tu'i' fitu. 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki Sea 'oku loto ki ai e toko 15.

Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai ke loto ki ai, k taki hiki ho nima.

Kalake T pile: 'Oku 'ikai ke 'i ai ha fakah loto ki ai 'Eiki Sea.

Eiki Sea: Lau tu'o ua.

Kalake T pile: Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau 'Ekisia, 2016. Lao ki he Tukahau 'Ekisia, 2007...

<001>

Taimi: 1020-1030

Kalake T pile: ... 'i hono ng ue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu tolu 'o e Lao ki he Tukahau 'Ekisia 2007. 'Oku fa'u 'e he Minisit 'oku ne tokangaekina 'a e T naki Pa'anga H Mai mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Kupu 'uluaki. 'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau 'Ekisia 2016.

Eiki Sea: Ko ia 'oku ke loto ke tau tali hono lau tu'o ua 'o e Tu'utu'uni ni ki he Tukahau 'Ekisia 2016 k taki 'o hiki ho nima.

Kalake T pile: ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a Veivosa *Light of Life* Taka, S sefo Fe’aomoeata Vakatahi, ‘Eiki Minisit ...

‘Eiki Sea: ‘E ‘Eiki N pele Niua ?

Kole tukuhifo ki he Komiti Kakato Tu’utu’uni ki he Tukuhau ‘Ekisia 2016

Lord Fusitu’a: Kole atu p ke tuku p mu’a hifo ki he k miti ke fai ha ki’i fakama’ala’ala fakamolemole.

‘Eiki Sea: Kole he ‘Eiki N pele Niua ke tukuhifo. Lau ‘uluaki Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Mat tahi 2016.

Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Mat tahi 2016

Kalake T pile: Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Mat tahi 2016.

Lao ki hono Pule’i ‘o e Toutai 2002.

‘I hono ng ue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he kupu 15 kupu si’i taha mo e kupu 101 kupu si’i ua kongā *b* ‘o e Lao ki hono Pule’i ‘o e Toutai 2002, ‘oku fa’u ai ‘e he Minisit ‘oku ne tokangaekina ‘a e Toutai ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko eni.

Kupu ‘uluaki. Hingoa Nounou mo e ‘Uhinga’i Lea.

Kupu si’i taha. ‘E ui ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ni ko e Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Mat tahi 2016.

‘Eiki Sea: Ko ia ke loto ke tau tali hono lau ‘uluaki ‘o e Ngaahi Tu’utu’uni ni k taki ‘o hiki ho nima.

Kalake T pile: ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a Veivosa *Light of Life* Taka, M teni Tapueluelu, S sefo Fe’aomoeata Vakatahi, ‘Eiki Minisit Ako mo e Ako Ng ue, ‘Eiki Minisit ‘o e Ngaahi Ng ue Lalahi, ‘Eiki Minisit F fakatau’aki, ‘Eiki Minisit Mo’ui, ‘Eiki Minisit Ng ue, ‘Eiki Minisit T naki Pa’anga H Mai, ‘Eiki Pal mia Le’ole’o, ‘Eiki Minisit Lao, ‘Eiki Minisit ‘o e Ngaahi Kautaha Pisinisi ‘a e Pule’anga, ‘Eiki N pele Fusitu’a, ‘Eiki N pele Tu’iha’angana, ‘Eiki N pele Nuku. ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a e toko 15.

‘Eiki Sea: Ko ia ‘oku ‘ikai ke loto ki ai k taki ‘o hiki ho nima.

Kalake T pile: ‘Oku ‘ikai ke ‘i ai ha fakah loto ki ai ‘Eiki Sea.

‘Eiki Sea: Lau tu’o ua.

Kalake T pile: Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Mat tahi 2016. 2Lao ki hono Pule’i ‘o e Toutai 2002.

‘I hono ng ue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he kupu 15 kupu si’i taha mo e kupu 101 kupu si’i ua kongā b ‘o e Lao ki hono Pule’i ‘o e Toutai 2002, ‘oku fa’u ai ‘e he Minisit ‘oku ne tokangaekina ‘a e Toutai ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko eni.

Kupu ‘uluaki. Hingoa Nounou mo e ‘UHINGA’i Lea.

Kupu si’i taha. ‘E ui ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ni ko e Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Mat tahi 2016.

‘Eiki Sea: Ko ia, ‘Eiki N pele Niua.

Lord Fusitu’a: Sea ‘oku m hino foki ki he motu’a ni ko e meimei ‘ tu’utu’uni ia ko eni na’e ‘osi ‘omi he ta’u kuo ‘osi pea ko e to e ‘omi p ke fai ki ai ha vakai fakamuimui kae *approve*. Ka neongo ia ‘oku kole atu ke tuku p mu’a ki he k miti ke fai ha fakama’ala’ala ke, na’a ‘oku to e ‘i ai ha fa’ahinga ng ue pe ke fai.

Ngaahi Tu’utu’uni ki he ‘Inasi Fakapule’anga ‘i he F tongi Pa’anga Muli 2016.

‘Eiki Sea: M 1 . Lau ‘uluaki Ngaahi Tu’utu’uni ki he ‘Inasi Fakapule’anga ‘i he F tongi Pa’anga Muli 2016.

Kalake T pile: Ngaahi Tu’utu’uni ki he ‘Inasi Fakapule’anga ‘i he F tongi Pa’anga Muli 2016.

Lao ki he ‘Inasi Fakapule’anga ‘i he F tongi Pa’anga Muli 2015. ‘I hono ng ue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he kupu valu ‘o e Lao ki he ‘Inasi Fakapule’anga ‘i he F tongi Pa’anga Muli 2015, ‘oku fa’u ai ‘e he Minisit Pa’anga mo e Palani Fakafonua ‘a e ngaahi tu’utu’uni ko eni.

‘Uluaki Hingoa Nounou mo e Kamata Ng ue’aki.

Kupu si’i taha. ‘E ui ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko eni Ko e Ngaahi Tu’utu’uni ki he ‘Inasi Fakapule’anga ‘i he F tongi Pa’anga Muli 2016.

‘Eiki Sea: Ko ia ‘oku ke loto ke tau tali hono lau ‘uluaki ‘o e Ngaahi Tu’utu’uni ni k taki ‘o hiki ho nima.

Kalake T pile: ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a Veivosa *Light of Life* Taka, M teni Tapueluelu, S sefo Fe’aomoeata Vakata, ‘Eiki Minisit Ako mo e Ako Ng ue, ‘Eiki Minisit ‘o e Ngaahi Ng ue Lalahi, ‘Eiki Minisit F fakatau’aki, ‘Eiki Minisit Mo’ui, ‘Eiki Minisit Ng ue, ‘Eiki Minisit T naki Pa’anga H Mai, ‘Eiki Pal mia Le’ole’o, ‘Eiki Minisit Lao, ‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi ‘a e Pule’anga, ‘Eiki N pele Fusitu’a, ‘Eiki N pele Tu’iha’angana, ‘Eiki N pele Tu’i’ fitu. ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a e toko 15.

‘Eiki Sea: Ko ia ‘oku ‘ikai ke loto ki ai k taki ‘o hiki ho nima.

Kalake T pile: ‘Oku ‘ikai ke ‘i ai ha fakah loto ki ai ‘Eiki Sea.

‘Eiki Sea: Lau tu’o ua.

Kalake T pile: Ngaahi Tu’utu’uni ki he ‘Inasi Fakapule’anga ‘i he F tongi Pa’anga Muli 2016.

Lao ki he ‘Inasi Fakapule’anga ‘i he F tongi Pa’anga Muli 2015. ‘I hono ng ue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he kupu valu ‘o e Lao ki he ‘Inasi Fakapule’anga ‘i he F tongi Pa’anga Muli 2015, ‘oku fa’u ai ‘e he Minisit Pa’anga mo e Palani Fakafonua ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko eni.

‘Uluaki Hingoa Nounou mo e Kamata Ng ue’aki.

Kupu si’i taha. ‘E ui ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko eni Ko e Ngaahi Tu’utu’uni ki he ‘Inasi Fakapule’anga ‘i he F tongi Pa’anga Muli 2016.

‘Eiki Sea: Ko ia ‘oku ke loto ke tau tali hono lau tu’o ua ‘a e lao ni k taki ‘o hiki ho nima. ‘Eiki N pele Niua.

Kole tukuhifo K miti Kakato Tu’utu’uni ki he ‘Inasi he Fakafetongi Pa’anga Muli 2016

Lord Fusitu’a: Sea k taki ‘i he makatu’unga tatau p ko ‘anenai kole atu ke tukuhifo p mu’a ki he k miti m l .

‘Eiki Sea: M l . Lau ‘uluaki Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu mo e Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ng ue ki he Mo’ui 2016.

Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu Ngaahi Totongi Ngaahi Ng ue ki he Mo’ui 2016.

Kalake T pile: Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ng ue ki he Mo’ui 2016.

Lao ki he Ngaahi Ng ue ki he Mo’ui 1991. ‘I hono ng ue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he kupu 11 ‘o e Lao ki he Ngaahi Ng ue ki he Mo’ui 1991, ‘oku fa’u ai ‘e he Minisit Mo’ui ‘i he loto ki ai ‘a e Kapineti ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ni.

‘Uluaki Hingoa Nounou mo e ‘UHINGA’i Lea. Kupu si’i taha. ‘E ui ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ni ko e Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu mo e Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ng ue ki he Mo’ui 2016.

‘Eiki Sea: Ko ia ‘oku ke loto ke tau tali hono lau ‘uluaki Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ng ue ki he Mo’ui 2016 k taki ‘o hiki ho nima.

Kalake T pile: ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a Veivosa *Light of Life* Taka, M teni Tapueluelu, S sefo Fe’aomoeata Vakata, ‘Eiki Minisit Ako mo Ako Ng ue, ‘Eiki Minisit ki he Ngaahi Ng ue Lalahi, ‘Eiki Minisit F fakatau’aki, ‘Eiki Minisit Mo’ui, ‘Eiki Minisit Ng ue, ‘Eiki Minisit T naki Pa’anga H Mai, ‘Eiki Pal mia Le’ole’o, ‘Eiki Minisit Lao, ‘Eiki Minisit Ngaahi e Kautaha Pisinisi ‘a e Pule’anga, ‘Eiki N pele Fusitu’a, ‘Eiki N pele Tu’iha’angana, ‘Eiki N pele Tu’i’ fitu. ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a e toko 15.

‘Eiki Sea: Ko ia ‘oku ‘ikai ke loto ki ai k taki ‘o hiki ho nima.

Kalake T pile: ‘Oku ‘ikai ha fakah loto ki ai ‘Eiki Sea.

‘Eiki Sea: K taki ‘o lau tu’o ua.

Kalake T pile: Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ng ue ki he Mo’ui 2016.

Lao ki he Ngaahi Ng ue ki he Mo’ui 1991.

‘I hono ng ue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he kupu 11 ‘o e Lao ki he Ngaahi Ng ue ki he Mo’ui 1991, ‘oku fa’u ai ‘e he Minisit Mo’ui ‘i he loto ki ai ‘a e Kapineti ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ni.

‘Uluaki Hingoa Nounou mo e ‘Uhinga’i Lea

Kupu si’i taha. ‘E ui ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ni ko e Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu, Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ng ue ki he Mo’ui 2016.

‘Eiki Sea: Ko ia ‘oku ke loto ke tau tali hono lau tu’o ua ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni k taki ‘o hiki ho nima.

Kalake T pile: ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a Veivosa *Light of Life* Taka...

‘Eiki Sea: ‘Eiki N pele Niua.

Tukuhifo Komiti Kakato e Tu’utu’uni ki he totongi ngaahi ng ue ki he mo’ui

Lord Fusitu’a: To e tuku p hifo mu’a ke ‘ai mai p ha ki’i fakama’ala’ala ‘Eiki Sea k taki m l .

Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu Pule’i Sino’i Pa’anga M l l mei he Ng ue 2016

‘Eiki Sea: M l . Lau ‘uluaki Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu Pule’i ‘o e Sino’i Pa’anga M l l mei he Ng ue 2016. Lau.

Kalake T pile: Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu Pule’i ‘o e Sino’i Pa’anga M l l mei he Ng ue 2016.

Lao ki he Sino’i Pa’anga M l l mei he Ng ue 1998.

‘I hono ng ue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he kupu 12 ‘o e Lao ki he Sino’i Pa’anga M l l mei he Ng ue 1998, ‘oku fa’u ai ‘e he Kapineti ‘o ‘Ene ‘Afi ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko eni. ‘Uluaki Hingoa Nounou, ‘Uhinga’i Lea mo e Kamata’anga.

Kupu si’i taha. ‘E ui ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko eni ko e Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu Pule’i

‘o e Sino’i Pa’anga M 1 1 mei he Ng ue 2016.

‘Eiki Sea: Ko ia ‘oku ke loto ke tau tali hono lau ‘uluaki ‘o e Ngaahi Tu’utu’uni k taki ‘o hiki ho nima.

Kalake T pile: ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a Veivosa *Light of Life* Taka, M teni Tapueluelu, S sefo Fe’aomoeata Vakata, ‘Eiki Minisit Ako mo e Ako Ng ue, ‘Eiki Minisit ‘o e Ngaahi Ng ue Lalahi, ‘Eiki Minisit F fakatau’aki, ‘Eiki Minisit Mo’ui, ‘Eiki Minisit Ng ue, ‘Eiki Minisit T naki Pa’anga H Mai mo e Tute, ‘Eiki Pal mia Le’ole’o, ‘Eiki Minisit Lao, ‘Eiki Minisit ‘o e Ngaahi Kautaha Pisinisi ‘a e Pule’anga, ‘Eiki N pele Fusitu’a, ‘Eiki N pele Tu’iha’angana, ‘Eiki N pele Tu’i’ fitu. Sea ‘oku loto ki ai ‘a e toko 15.

‘Eiki Sea: Ko ia ‘oku ‘ikai ke loto ki ai k taki ‘o hiki ho nima.

Kalake T pile: ‘Oku ‘ikai ha fakah loto ki ai ‘Eiki Sea.

‘Eiki Sea: Lau ...

<002>

Taimi: 1030-1040

‘Eiki Sea: Lau tu’o 2.

Kalake T pile:

NGAAHI TU’UTU’UNI (FAKATONUTONU) (PULE’I)
‘O E SINO’I PA’ANGA M L L MEI HE NG UE 2016

LAO KI HE SINO’I PA’ANGA M L L MEI HE NG UE 1998

‘I HONO NG UE’AKI ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he Kupu 12 ‘o e Lao ki he Sino’i Pa’anga M 1 1 mei he Ng ue 1998, ‘oku fa’u ai ‘e he Kapineti ‘o ‘Ene ‘Afio ‘a e ngaahi tu’utu’uni ko ‘eni.

1. **Hingoa nounou, ‘uhinga’i lea mo e kamata’anga**

(1) ‘E ui ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko ‘eni ko e Ngaahi Tu’utu’uni (Fakatonutonu) (Pule’i) ‘o e Sino’i Pa’anga M 1 1 mei he Ng ue 2016.

‘Eiki Sea: Ko ia ‘oku ke loto ke tau tali hono lau tu’o 2 ngaahi tu’utu’uni, k taki ‘o hiki hono nima. ‘Eiki N pele Niua.

Tukuhifo K miti Pa’anga ke fai ha fakama’ala’ala ki he Sino’i Pa’anga M 1 1 mei he Ng ue

Lord Fusitu’a: Sea k taki to e tuku p mu’a mo eni ki he K miti ke fai mai ha fakama’ala’ala.

‘Eiki Sea: M l . Tukuphifo ia. Tukuphifo k toa e ngaahi *Regulation* ko eni pe ko e ngaahi Tu‘utu‘uni ko ení. Pea ‘oku ou kole p Hou‘eiki ke tukuhifo ‘a e l pooti ‘a e v henga Fili Vava‘u 14 ki he K miti Kakató ke ‘uluaki alea‘i ia pea toki hoko atu ‘a e 12 mo e 13. Kae tuku e ki‘i faingam lie ko ení ki he Fakafofonga 13 Ha‘apai na‘e me‘a mai ai e ki‘i me‘a ‘oku tokanga ki ai.

Hoha‘a ki he tute he t solo ngaue‘aki he pamu vai & ‘uhila

Veivosa Taka: Sea, m l e fakalaum lie lelei e Feitu‘u na. Fakam l atu he faingam lie kuo foaki mai ma‘a e motu‘a ni. Fakatapu atu heni ki he ‘Eiki Pal mia Le‘ole‘o, kae ‘uma‘ e Hou‘eiki e Falé ni. ‘Eiki Sea ko e ki‘i me‘a si‘isi‘i p eni ia ‘oku fai ki ai e hoha‘á. Ko e fekau‘aki mo e palopalema ‘oku hoko ki he k ingá ‘i Ha‘apai, pea mo e ... kuo ‘alu eni ke mate ‘a e ‘uhilá ko e ta‘ofi hono ‘utu ‘enau t soló. Pea kuo u tui Sea ko e palopalema eni ia ‘oku fakaloloma, na‘e fai e fakafalala ... fakam l ki he Minisit T naki Pa‘angá koe‘uhí ko e pa‘anga mo e fokotu‘u na‘a nau ‘omai ke tute ‘a e lolo ke ng ue‘aki he ngaahi ‘uhila ‘a e ngaahi koló kae peh ki he vai. ‘Eiki Sea, ka ko e ... pea ‘oku fakalolomá Sea

‘Eiki Minisit T naki Pa‘anga H Mai: Fakatonutonu atu ‘Eiki Sea ...(kovi e ongo)... Tapu pea mo e Seá pea tapu pea mo e Hou‘eiki M mipa e Fale Aleá. Ko ‘eku fakatonutonu Sea, ko e fokotu‘ú ke to‘o e tuté, ‘oku ‘ikai ko e tute. Mei he tisoloko ng ue‘aki ki he ngaahi pamu vai pea mo e ‘uhilá.

Veivosa Taka: ‘Eiki Sea, ko e fakam l p ki he Minisit ko e fakatonutonú. ‘Oku mo‘oni ‘a e me‘a ko ení ‘Eiki Sea ka ‘oku ‘alu atu e k ingá ke ‘utú, ko e tali ia mei he Pule ko ‘o e loló, ‘oku ‘ikai ke to e tali he kuo a‘u eni ia ki he pa‘anga ‘e 1 mano tupu ‘a e tute kuo ‘omi ‘oku ‘ikai tali. Pea ko e mole lahi ia ki he kautahá. Ko e taimi ko ‘oku mai ai ‘a e kau ‘ofisakoló pea ‘oku nau leva ki ‘ofisi, ‘oku ai e ‘ofisi ‘o e t naki pa‘angá, pea ‘oku ‘omai ai e ki‘i la‘i pepa, *approve* mei ai ke nau ‘o ‘utu. Pea ko e taimi ko ‘oku nau ‘utú pea ‘oku nau totongi ‘i he pa‘anga ko ‘oku ‘oangé ‘oku to‘o mei ai ‘a e tuté. Pea ko e taimi ko ke *reimburse* ko he loló, talamai leva mei he tuté, *expire* ‘a e *receipt* ia ko iá.

Ko e palopalemá ia palopalemá mei he loló. Ko e ‘alu atu ko ki he *Total*, talamai mei he *Total* ko e palopalema mei he tuté. ‘A ia ‘oku mo‘oni p me‘a ‘oku me‘a ki ai e Minisit , ‘oku to‘o, ka ko e taimi ko ke *reimburse* mai ai ki he kautahá ko e mole ia ‘a e kautahá. Pea kuo ‘alu eni ia ke lau mano pea kuo ta‘ofi leva he kautahá ia ‘a e ‘utu ko ‘a e kau ‘ofisakoló ki he ‘enau vai mo ‘enau ‘uhila. Ko e me‘a ia Sea ‘oku fai ai ‘a e kolé, ke lava ‘o fakahoko ‘a e ngaahi me‘a ko ení he ‘oku tokoni, ka ko ‘ene tu‘u he taimi ni kuo palopalema. Pea ko e lele mai eni e motu‘a ‘ofisakolo mei motu ke ‘utu ‘ene talamu ‘e 4, pea to‘oto‘o mai ‘ene ki‘i s nití ‘oku nounou pea ta‘ofi ai. Pea ko e ‘uhinga ia ‘oku fai mai ai ‘a e fakahoha‘á, pea na‘a ku lele ‘o fai hono ki‘i savea Sea, ko e ngaahi tali totongi ‘o e fakamo‘oni‘i ‘oku te‘eki ke *reimburse* mai ‘a e pa‘anga ia ‘a ‘oku to‘o ko ‘o ‘ave ki he kau ‘ofisa koló. Pea ko e ‘uhinga ia ‘oku ta‘ofi ai ‘e he pausá.

Ka ko e ‘uhinga ia ‘a e fakahoha‘á pea mo e ‘omai ki he Fale ni, he ‘oku ai p lea ia ‘o Ha‘apai Sea, ‘oku veteki mei Velata. Pea ko e feitu‘u eni ‘e fai ai hono veté. He kuo a‘u e motu‘a ni ki he felele‘aki holó ‘oku ‘ikai ke ai ha tali fe‘unga pea ‘oku fai e fet kuaki. Sea ko e ki‘i pui puitu‘a p ia ‘o e hoha‘a ‘oku ‘omi mei he k inga mei he Fo‘i ‘One‘oné. Sea kuo u fakam l atu ‘a e ma‘u faingam lie. M l .

‘Eiki Sea: M 1 Fakafofonga. Ta ‘oku ‘ikai ko ha ki‘i me‘a si‘isi‘i. Ko e fu‘u me‘a lahi ena. ‘Eiki Minisit , tuku atu ki he Pule‘angá ke

‘Eiki Minisit T naki Pa‘anga H Mai: Tapu pea mo e ‘Eiki Sea, pea ‘oku ou kole ke u h fanga he tala fakatapu kakato na’e kamata’akí Sea. ‘Eiki Sea, ko e ta’uta’utu e motu‘a ni ‘o fanongo fanongo pea ko e vakai atu ki he ngaahi Fakafofonga ko ‘o Vava‘ú, he ‘oku lahi ange foki ‘a Vava‘u ‘a e ma‘u‘anga vai ai mo e me‘á. ‘Oku fanafana mai e Minisit Mo‘uí, Vava‘u ia ‘oku ‘ikai ha palopalema ia ai. Pea ‘oku ou peh p ko e h e me‘a ‘oku faka‘ ‘ peh ai p ‘a Ha‘apai ia ‘Eiki Sea. Ko e fanga ki‘i koló ‘oku si‘isi‘i, pea ko e ki‘i me‘a ko ení ‘Eiki Sea, ko e ki‘i me‘a fakang ue p ia. He ko Tongatapu ni k toa, ‘oku to e fu‘u lahi faufaua ange ‘a Tongatapu ni ia. ‘A e ma‘u vai ko ki ‘utá. Ka ‘oku ou kole atu ‘Eiki Sea, ko e ki‘i me‘a si‘isi‘i p ia, kapau te u poaki ai p au ia Sea, ka u lele au ‘o fai mo ‘ai e me‘a ko ení ke fai mo lava ke ‘uhingá ke fai mo ‘ai ‘enau vai ‘anautolu ia. He ‘uhingá ko e ongo kautaha lalahí ‘oku ‘i heni p . He ‘oku ‘ikai ke ai ha palopalema ia ko e kautaha lalahi ko ení ‘oku nau hanga ‘o *supply* ‘a Vava‘u mo Ha‘apai. Ka ‘oku ou ... ki he Fakafofongá fiem lie koe, ko e ‘osi p ki‘i houa si‘i ia mei heni pea ke fetu‘utaki ki he k ingá ke nau ‘o ‘utu ‘enau ... me‘apango p ‘oku ‘ikai ha‘aku mafai ke u lea hangatonu he telefoní ki he ‘u pausá ke ‘ave ‘a e ‘u talamú ia, pea toki ‘oatu e sieké heni. Ka ko e me‘a ko ... kuo u tui ko e ki‘i palopalema fakatekinikale p ia ‘oku ‘ikai ko ha me‘a lahi ‘Eiki Sea ke fu‘u hoha‘a ki ai e Falé he pongipongi ni. M 1 e ma‘u faingam lie ‘Eiki Sea.

‘Eiki Sea: M 1 . Fakafofonga?

Veivosa Taka: Tapu pea mo ‘Eiki Sea. ‘Eiki Sea ‘oku ou fakam 1 atu ki he Feitu‘u na ko e vete vave ‘e he Minisit ko ení ‘a e palopalema ‘o e Fo‘i ‘One‘oné. ‘E Sea ko e Minisit eni ‘oku fai e peti ai ‘oku ‘ikai p ai ha palopalema ia. Ka kuo u tui p Sea ‘oku vave ‘a Vava‘u pea mo Nuku‘alofá, he ‘oku ‘i heni p Kasitomú ia. Houa p taha me‘alele, a‘u. Ko e

‘Eiki Sea: ‘Oua te ke to e me‘á na‘a ‘ita e Minisit . Me‘a mai koe ‘Eiki N pele.

Lord Tu‘i‘ fitu: Ki‘i fakatonutonu p , peti he tu‘utu‘uni e laó. Ko ia p Sea.

‘Eiki Sea: Ko ia. Ko ena ‘oku ng ue ki ai e Minisit . Fakamanatu atu ki he Pule‘angá ‘a e ngaahi ... na‘a lava p ke mo solova p ‘i tu‘a pea mo toki me‘a maí ka ko e to e... Hou‘eiki tau liliu ‘o **K miti Kakato**.

Na‘e me‘a hifo ‘a e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Aleá pea me‘a hake ‘a e Sea K miti ki hono me‘a‘anga.

Me‘a ‘a e Sea

Sea K miti: Tapu ki he ‘Eiki Pal mia Le‘ole‘o, fakatapu ki he Hou‘eiki Minisit e Kapinetí. Fakatapu heni ki he Hou‘eiki N pele ‘a ‘Ene ‘Afió, peh foki kau Fakafofonga e Kakaí. Hou‘eiki m 1 e kei fakalaum lie lelei ‘a kimoutolu ‘o tau a‘u mai ki he fu‘u pongipongi ni fakakoloa ko eni, kamata ‘etau ng ué. Pea mou me‘a hifo p ki he ‘etau ‘asení. Ka ki mu‘a iá te u ki‘i vahevahe atu ha ki‘i me‘atokoni faka‘aho ke tau fakataumu‘a ki ai, tulitulifua ki ai ‘etau fononga ‘i he houa ni. ‘I he Saamé, 117 e ngaahi Saamé, “*Fakafeta ‘i kia Sihova ‘a e ngaahi Pule‘anga kotoa, fai hono fakam 1 ‘a e ngaahi fa‘ahingá. He ko ‘ene ‘ofa kiate kিতautolú ‘oku fu‘u kaukaua, pea ko e mo‘oni*

‘a Sihová ‘oku ta‘engata halelu‘i .” ‘E Hou‘eiki tau ... mou me‘a mai p ka tau fakatatau p ki he akonaki hiva ko ení, halelu‘i p me‘a kotoa.

Ko e ‘asenita 6.1.1, tau toloi p e L pooti ‘a Ha‘apai 12 ke toki me‘a mai pea tau toki ... mou toki feme‘a‘aki mai ki ai. Ka tau hoko mai ki he 6.1.2. L pooti ‘A‘ahi ...

<003>

Taimi: 1040-1050

Sea K miti Kakato: ... Fale Alea Ha‘apai 13 ‘oku ‘i ai ha Hou‘eiki ‘oku ‘i ai ha me‘a ‘oku fie me‘a ki ai.

Lord Tu‘ivakan : Sea kamata ‘aki ‘a Vava‘u 14 pea toki ...

L pooti ‘A‘ahi Fale Alea Vava‘u 14

Sea K miti Kakato: 14. K taki Hou‘eiki me‘a mai ‘a Vava‘u 14 ko u peh ‘e au ‘e lava ai p ‘etau ngaahi v henga ia ‘aneafi homou f me‘a‘aki kae me‘a mai Minisit Mo‘ui.

‘Eiki Minisit Mo‘ui: Tapu p pea mo e Feitu‘u na Sea fakatapu heni ki he ‘Eiki Pal mia Le‘ole‘o kae ‘uma’ ‘a e Hou‘eiki Minisit ‘o e Kapineta. Fakatapu atu ki he Hou‘eiki Fakafofonga e kau N pele kae ‘uma’ ‘a e kau Fakafofonga ‘o e Kakai.

Sea fakam l atu he ki‘i faingam lie ko eni ke fai atu p ki‘i l pooti vave p Sea e ki‘i ‘a‘ahi Fale Alea ‘a e motu‘a ni ki hoku v henga fili ‘a e v henga Vava‘u 14. Pea ‘oku fakam l atu ki he Sea ‘o e Fale Alea he fakafaingam lie‘i ke kau atu ai ‘a e motu‘a ni ‘i he kinautolu mo hono fakatokanga‘i ‘o e kau Fakafofonga mei tahi ha faingam lie ke nau a‘u atu ai ‘o fai e ki‘i ‘a‘ahi mo fe‘iloaki pea mo e v henga fili.

Sea ko e ki‘i ‘a‘ahi Fale Alea ko eni na‘e fai ia ‘i he ‘aho valu ki he ‘aho 12 ‘o ‘Aokosi ‘o e ta‘u kuo ‘osi ‘o fakatatau p ki he tu‘utu‘uni na‘e fakahoko mai ki he kau Fakafofonga. Pea ko e v henga fili e motu‘a ni ‘oku ‘i ai e ki‘i motu ai ‘e 11 pea mo e kolo ‘e 10. Ko e founa vahevahe ki‘i s niti faka-Fale Alea Sea ko e kau ia he v henga fili ‘o e motu‘a ni he v henga faingata‘a. Pea ‘oku ‘i ai ‘a e v henga lalahi ai ‘e tolu. Ko vahe motu, ko e v henga Pangaimotu pea mo e v henga faka-Hihifo ‘oku ‘i he motu‘a ni ia Sea. Pea ‘oku ‘i ai ‘a e kau pule fakavahe ai ‘e f pea mo e kau ‘ofisa kolo ‘e 11.

Ko e ‘a‘ahi Fale Alea ko eni Sea na‘e fo‘i ‘aho ai ‘e tolu na‘e tukuange ai ki he fanga ki‘i vahe motu. Pea na‘e kau e ‘uhinga lahi e a‘u ki he ‘ motu Sea na‘e ‘i ai e *project* ‘a e *MORDI* pea mo vahe motu ko e feinga ke fakatangik vai‘i e ngaahi ‘api. Ko e ‘uhinga p Sea ko e palopalema ko eni e la‘ala’ . Palopalema lahi e vai ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha vai fakakolo ke ma‘u mo‘ui mei ai ‘a e k inga. Fakataha p pea mo e t ‘akau ahi, ko e t ‘akau mo e t kava. Na‘e fakahoko lava lelei ia Sea.

Ka ‘oku ‘i ai p ngaahi me‘a Sea ko e founa vahevahe ki‘i s niti faka-Fale Alea Sea ‘oku makatu‘unga ‘oku vahevahe p ki‘i s niti ki he fanga ki‘i k miti fakakolo ko ngaahi kolo. ‘Oku

'i ai e ki'i motu ia ko 'enau ki'i s niti ko e 3000 p Sea. Ka 'oku mea'i p he Feitu'u na ko e fanga ki'i motu ko e t p ha ki'i m tangi ia kuo u sia honau ngaahi uafu. 'Oku 'i ai e ki'i s niti ke monomono 'aki. Pea 'oku 'i ai p fanga ki'i *project* fakakolo 'oku muimui'i p he motu'a ni ki he ngaahi k miti ke nau t naki 'enau ngaahi *receipt* p ko 'enau ngaahi *project* he 'oku 'atita'i p me'a. Pea 'oku fiem lie p 'a e motu'a ni he tu'unga 'oku 'i ai ko he taimi ni.

Sea ko e 'a'ahi ia ko ki he fanga ki'i 'otu motu na'e faka'ofa 'aupito Sea. Kuo 'osi lava lelei he taimi ni e f ng ue'aki. Ko e Pule'anga foki ia 'oku fakafofonga'i he *MORDI* hono tufa e fanga ki'i tangik vai taki lita 'e 5000 'a e ngaahi 'api 'i motu k toa e ki'i 'otu motu ko eni 'e 11. Pea 'oku 'i ai 'a e fiefia ai pea mo e t 'akau ko eni ko e *contribution* ia ko 'a e *community* ko 'enau t e ki'i fu'u ahi pea t mo e fu'u lou'akau pea 'ai mo 'enau ki'i *basement* ko ki he tangik pea 'oku lava lelei. Fiefia lahi e fanga ki'i 'otu motu Sea.

Mo e to e 'i ai 'a e vakai ki he maama *solar* lava lelei. Ko e *impact* ko ia 'o e maama *solar* ia 'ikai ke fu'u f f ia 'i Nuku'alofa.

Sea K miti Kakato: Poupou.

'Eiki Minisit Mo'ui: Ka ko e fanga ki'i 'otu motu Sea ko e fakalata. Nau tala loto faifaiange kuo nau lave he fakalaka ko ia 'o e maama. Nau fiefia 'aupito ko e ki'i kole p ia ka 'i ai ha taimi 'oku to e ki'i fakalahi mai ai hano to e 'omai. Ko e ki'i taki tolu p ko e taki f ko e koloa lahi ki he k inga. Pea 'oku 'i ai 'a e faka'amu ia 'e Sea ko e *project* foki 'a e *MORDI* 'oku nau hoko mei he v henga ki he v henga 'a e mahu'inga ko ke f ng ue'aki fakataha 'a e Fakafofonga pea mo e *MORDI* he ko e ng ue lelei 'oku nau fakahoko ki he ngaahi *community*.

Kole maama kamo ma'a Hakau Fasi

Taha e me'a me'a na'e 'ohake fie ma'u 'a e, ko Hakau Fasi. Sea ko e feitu'u ko eni 'oku 'osi lahi p 'a e kau toutai kuo nau mole. Ka t ha m tangi 'oku lolotonga 'oku nau 'i tahi ko e mole p ia kuo pau. Faka'amu 'a e vahe motu na'a lava p ha ki'i fo'i maama kamo 'e taha 'i Hakau Fasi ke hoko ia ko ha huluhulu ma'a kinautolu taimi 'e hoko ai e ngaahi fakat maki ko eni. Pea 'oku fai p talanoa pea mo e M lini ha fa'ahinga founa 'e lava ke tokonia ai kinautolu ke fakasi'isi'i'aki 'a e mole ko 'i tahi. 'I ai p Sea e ngaahi fanga ki'i motu nau faka'amu p 'e 'i ai ha fanga ki'i m sini tuitui ke tokoni'i kinautolu ka 'oku fai p 'a e ng ue ia ki ai Sea.

Ko e, 'oku 'i ai p mo e ngaahi me'a ki he ngaahi fale h fanga pea 'oku fai p 'a e ng ue fakataha pea mo e *MORDI* 'oku kei hokohoko atu p *MORDI* 'i Vava'u mo e faka'amu p fanga ki'i motu ia na'a 'i ai ha taimi. 'Oku fai p talanoa mo e Sioloki ha faingam lie fanga ki'i motu ki'i lalalalahi na'a lava 'o vili ha'anau ki'i vai kapau 'oku *viable* 'a e *option* ko ia ki he taimi ko 'oku hoko ai e la'ala' lava p 'o tu'u talifaki ma'a kinautolu pea 'oku 'i ai e fiefia 'oku 'i ai e ' tangik vai heni.

Ko e ongo motu 'e ua 'e Sea ko Taunga pea Hunga 'oku ki'i kamata ke mamaha e h 'anga ki he uafu. 'Osi 'i ai p 'a e fakalea ki he vaka komo 'one'one ko eni 'oku me'a na'a 'i ai ha faingam lie ai 'i Vava'u ke fakafaingam lie'i ke faingam lie p 'a e f 'alu'aki mo e ongo motu ko eni 'e Sea. Ko e ngaahi fie ma'u ia mei he ngaahi v henga ko 'e ua ko Sea. He 'ikai ke u to e lave au ki ai kau p hala pule'anga he me'a mahu'inga na'e 'ohake he 'e, 'i he 'a'ahi ni Sea. Pea 'oku ou tui

kuo tau 'osi fiem lie kitautolu ia hono talanoa'i 'aneafi. Pea ko e ngaahi me'a ko eni 'e Sea 'oku hoko atu ko eni 'oku 'asi p he l pooti 'a e motu'a ni 'oku fai p 'a e ng ue ki ai ke fai hano fakakakato mo hano tokonia kinautolu ha, na'e 'i ai e me'a mahu'inga Sea na'e 'ohake ia 'i he 'i Vava'u p .

Ng ue ke to'o 'ato *asbestos* falemahaki Vava'u

Ko e fekau'aki ko eni pea mo e *asbestos* ko eni 'o e falemahaki. Mahalo 'oku mou mea'i p Hou'eiki 'a e ngaahi t langa ki ai. Pea na'e 'ohake p ia ka 'oku fie fakahoko atu p au ia Sea ki he K miti Kakato pea mo e Fale 'Eiki ni 'oku lolotonga 'i Tonga ni 'a e timi pea mei *SPREP* ke nau fakakakato 'a e ng ue ko ia. Pea 'oku fakaangaanga ki he uike faka'osi ko ia 'o e m hina ni 'oku nau 'i Vava'u. Ka 'oku makatu'unga mei he 'alot maki 'oku nau peh te nau tali ke fakapapau'i 'e 'alom lie he ko e falemahaki ko e 'at'o 'oku lahi. Ko e mom niti hono to'o ke 'oua to e u sia he 'uha.

Pea 'oku fakam l p au ia ki he Pal mia Le'ole'o pea mo 'ene kau ng ue ki hono tokonia mo *facilitate* ke fakahoko e ng ue ko eni. 'Oku nau 'i Tonga ni ke f tongi e ngaahi 'ato *asbestos* 'oku kei tu'u pea te nau hoko atu ai ki Vava'u. 'A ia 'oku 'i ai e faka'amu p au ke mea'i 'e he Feitu'u na kae 'uma' e Fale 'Eiki ni. Ko e taimi ko 'e fai ai e ng ue ko ki Vava'u 'e ki'i 'i ai e ki'i *relocate* e, 'a e kau ng ue ki ha ngaahi feitu'u ke nau fakahoko ai he fo'i uike 'e f ki he uike 'e ono ko eni ke fakakakato ai 'a e ng ue ki hono f tongi ko ia 'o e 'ato.

Pea 'oku 'i ai p 'a e faka'amu ia ki fanongo mai 'a e k inga 'o Vava'u ke nau *expect* 'e 'i ai e me'a ko 'enau *relocate* 'e toki 'i ai 'a e ngaahi polokalama e potung ue ke fakahoko ki he kakai e feitu'u 'e fakahoko mei ai e s vesi kae 'oua leva kuo fakakakato 'a e ng ue ko eni ki he *asbestos*. Pea 'oku ou tui ko e me'a mahu'inga ia ke fai hono tokangaekina ko e 'uhinga ko e tu'unga mo'ui lelei 'o e kakai 'o e fonua.

Fiema'u ke tokangaekina e kau faifekau

Sea na'e 'i ai e kaveinga 'e tolu na'e mahu'inga na'e fai e t langa pea mo e k inga. 'A e mahu'inga ko ki he ngaahi v henga ke nau tokanga'i 'a e kau faifekau 'oku nau fakapaea atu ki he ngaahi kolo. Tau talanoa ki he maama hala mo e maama *solar* pea 'oku tau tui ko e maama mo'onia eni 'oku 'alu holo pea mo e kau faifekau ke fakam fola 'a e maama ko ia ki he kakai ...

<002>

Taimi: 1050-1100

Mahu'inga teke e f nau ki he ako

'Eiki Minisita Mo'ui : ... Ua e me'a mahu'inga, Sea. ko e mahu'inga ko ke teke 'e he ngaahi v henga ko eni, teke e f nau ki he ako. Ko e kaha'u ia e fonua. Pea ko e taha ia e me'a na'e t langa'i he me'a ko eni, e mahu'inga. Pea faka'osi'aki p , Sea, 'a e mahu'inga ko ke tauhi e melino. Tau fanongo kotoa he ongoongó he ngaahi me'a 'oku hoko. Vava'u 14, fonu he melino. Ko e ngaahi palopalema ko 'oku hoko he ngaahi me'a ko , ko e ngaahi v henga kehé ia. Pea ko e taha ia e me'a mahu'inga, Sea, na'e fai ki ai e fetalanoa'aki pea mo e k inga. Pea 'oku ou fakafofonga'i atu p 'e au ia e fakam l pea mei he v hengá, he ngaahi tokoni kotoa p pea mei he Fale Aleá, kae 'uma' e Pule'angá, ki he ngaahi fua fatongia kuo nau fakahoko mai mei motu

pea 'oku 'i ai e fakam l lahi ki he kau pule fakavahe, mo e kau 'ofisakolo, 'oku nau fakahoko fatongia mei motu, 'i he fua hotau fatongia ki he fonuá, pea mo e lotú foki, Sea.

Ko ia, Sea, 'oku peh 'a e ki'i fakahoha'a mei he l pooti ko ení, pea ko e lipootí, 'oku mou me'a hifo p ki ai, pea he 'ikai ke u toe fakal loa, Sea, ka 'oku ou fokotu'u atu e l pooti ko eni 'a e Vava'u 14. M l .

Sea K miti Kakato : M l . Fokotu'u e pea pou pou.

Lord Tu'ilakepa : Sea.

Sea K miti Kakato : To e tukuange e ki'i faingam lie ko ení ki he N pele Fika 2 'o Vava'ú.

Lord Tu'ilakepa : Fakam l atu, Sea, he ma'u faingam lie. Tapu atu ki he Feitu'u na, tapu atu ki he Tokoni Pal mia, ka ko e Pal mia Le'ole'o ia. Fakatapu atu ki he Hou'eikí, kae 'uma' e Kau Fakafofonga e Kakaí, kae 'uma' foki 'etau kau ng ue. 'Eiki Sea, fakamolemole p he'eku t mui maí, mea'i p , Sea, 'oku 'i ai mo e ngaahi fatongia p , fakang ue, Sea. Ka koe'uhí ko e faingam lie ko ení. 'Aneafi na'e 'ikai ke u lava mai, Sea, na'a ku ki'i fokoutua, Sea. Ka na'e m lie 'aupito 'aupito ho'omou tipeiti he 'a'ahi ko eni 'a Vava'ú pea ko e lava p 'ene 'a'ahí 'a'ana ia pea mahalo kuo to e me'a atu 'o vakai'i hono v hengá.

Kaikehe, 'Eiki Sea, 'oku ou fakam l p au ia, 'Eiki Sea, koe'uhí ko e 'a'ahi ko eni 'a homau v hengá, 'e he tangata'eiki Minisit , koe'uhí ko e fai 'a e 'a'ahí, kae tautautefito kiate kimoutolu kotoa, koe'uhí ko ho'omou fai e 'a'ahí, 'oku malava ke fai p ia 'e moutolu, 'o 'ikai ke toe 'i ai ha tu'utu'uni, 'o hang ko e tu'utu'uni na'e 'osi fai mai 'e he 'Eiki Seá. 'Ikaí ke lava 'a e 'a'ahí, ka na'a mou mea'i p 'oku totonu ke vakai'i. Ta ko 'oku kei lahi p e fiema'u ia 'a e kakai e fonuá, 'Eiki Sea. Pea 'oku fai e fakam l kia moutolu koe'uhí ko e fai 'etau 'a'ahí. Ko au na'e 'ikai ke u lava atu au ki he 'a'ahí, na'a ku poaki au ki he 'Eiki Minisit , pea me'a p e 'Eiki Minisit , pea ko eni kuo 'omai 'e he 'Eiki Minisit . Minisit 'oku ou fakam l atu au ki he Feitu'una, koe'uhí 'i he vave 'aupito 'a e ngaahi tokoni 'oku fai kiate kimautolu he ngaahi 'otu motú.

Tokanga ki he maama sola ke 'inasi ai ngaahi motu

Ko e me'a p eni 'oku ou fie lave ki ai, mahalo 'oku ke mea'i p . 'Oku ou fie lave ki he maamá. Ko e maamá, ne toki hahaka hake, h fanga he fakatapú, 'a e ni'ihí e k inga he motú, mahalo p na'a nau pehe ko ha loi, mahalo p na'a nau peh ko ha ' tunga lau 'a e fu'u lelei 'e 'oatú. 'O nau toki vakavakai 'o toki 'ilo he taimi na'e fokotu'u ai e maamá, faka'ofa'ofa mo'oni e maamá. Pea nau toki h mai 'o to e fai e kole. Ka 'oku faka'amu p ki he kakaí, tautautefito ki a kitautolu he 'otu motú, totonu ke nau fu'u tokanga 'aupito ke nau fu'u tokanga 'i he taimi 'oku tau fa'a me'a atu ai 'i he ngaahi 'a'ahi peh , 'Eiki Sea.

Kole fakalahi maama sola ki he ngaahi 'otu motu

Pea 'oku ou fakamal koe'uhí ko e 'omai e fa'ahinga fakalalakaka ko iá. Ka 'oku mau kole atu, 'e Pal mia Le'ole'o, to e fakalahi mai mu'a 'emau maamá. Nofo au 'o maumau'ia he ngaahi fu'u maama 'a Kolomotu'a, 'Eiki Sea, 'oku ou nofo ai. Ko e h ko e me'a 'oku hulu he tafatafa'aki ' 'o Kolomotu'a? Fo'i maama mahalo 'oku 10. 'Oku 'i ai ha fa'ahinga monumanu, h fanga he fakatapú, te ne maumau'i e ' . 'Oku 'i ai nai ha taha 'e 'aonga ki ai, Pe 'e fai ha tau 'akapulu he 2019, 'e fai 'i he mala'e? He 'ikai lava 'e he maama ko ení 'o feau e ngaahi va'inga ko iá.

‘Oku ‘ikai p ke ‘i ai ha maamangia e taha, ‘Eiki Sea. Ka koe’uhí, Sea, ‘oku mahu’inga ange e maamá ‘i he feitu’u kotoa, ‘Eiki Sea, kapau te tau lau faka-folofola. ‘E t t atu e me’a ko e maama, ‘Eiki Sea. Na’a mau mei peh , ‘E Pal mia Le’ole’o, na’e totonu ke ‘omai e ngaahi mon ’ia ki ia, kia mautolu he ‘otu motú.

‘Eiki Sea, ko e taha e ngaahi ‘otu motu, hang ko e me’a na’a ke me’a ki ai ‘aneafi, ‘i ho’o l pootí, ‘i ho’o fakama’ala’ala. Kapau na’e kakato kotoa ho v hengá, t ’im lie a Ha’apai. Ko Fonoi, ‘oku ou lave’i, ko e ki’i motu eni ‘oku fa’alahi taha ‘eku lave ki ai, ki Fonoi. Mahalo na’e tonu ke maama e 10, holo hifo ‘o 8, holo hifo ‘o 5 pe he taimi ni. ‘I he’eku vakaí, kapau na’e a’u ki he tu’unga ‘o e 8, tatau mo e h , ko ‘ene maamangia lelei ia ‘o e motu ko eni.

Pea ko e fakafiefia kia kimautolu ko ‘i motú, ko e ‘ohovale p ko , ‘a ia ‘oku mau tangutu kotoa p . Ko e efiáfí, ‘oku hang ha fakataha’anga e kakaí. ‘Oku nau ‘osi me’a hake kinautolu ‘o taimi’i e fu’u pou, ko e teuteu ke nau sio ki he maamá. ‘Ohovale p kuo nau ulo, he taimi taha. Ma’u ‘emau fiefiá, pea mau pasipasi’i. Peh foki, ko e toki hoko ia ha me’a peh , ‘Eiki Sea, ‘i motu. Pea u ha’u ‘o takai ‘i Tonga ni, takatakai he ‘ v henga ko . M numanu au he sio he ngaahi fu’u uaea ‘uhilá ‘ene lele, ta’efakapipiki ki ai hano maama ke hulu, he ‘oku malava p ia ‘o hulu he ‘uhilá. Kae ‘ave e maama sola na’e tonu ke ‘oange ki motú, ‘o fakaulo’aki e. ‘Oku mou mea’i Hou’eiki Minisit , ongo Minisit p e 2, ma’a e v henga tahí. Minisit Mo’ú p , pea mo e Minisit ko ení, T naki Pa’anga, pe ko e Minisit Pa’anga Le’ole’o ‘o e ‘aho ni. Kapau mahalo na’a nau toko lahi, pe te tau toko lahi, ‘Eiki Sea, lahi ‘etau maamá. Ko e tu’u he taimi ni, kuo lahi ‘enau maamá, he ‘oku nau toko lahi kinautolu ‘i Tonga ni, pea ‘oku mau faka’amu p , Hou’eiki Minisit , fakamolemole, na’a mou peh , ‘oku mau nofo ‘o hanu. ‘Ai p mu’a ke mau ki’i tangi ke tatau, he ‘oku mou ma’u e ngaahi melie mo e lelei kotoa ‘i he fonuá.

Kaikehe, ‘Eiki Sea, ‘oku ou fakam l p ki he ‘Eiki Minisit ko eni homau v hengá, ‘ene t t ivi, Sea, ‘o ma’u ‘ene maama lahi ‘o mau lave ai kimautolu. F f kapau na’e Minisit e Feitu’u na. ‘E tofuhia ho v hengá, ko e v henga faingata’á taha ia. Kaikehe, ‘Eiki Sea, ‘oku ou ‘oatu p ‘a e me’a mo’oni ‘oku lolotonga hoko ‘ia tautolu ‘i he ngaahi ‘otu motú, ‘Eiki Sea.

Tokanga ke tokangaekina Pule’anga n ‘a e ngaahi ‘otu motu

‘Eiki Minisit , ko e taha eni ‘a e me’a na’a ku fakakaukau ‘oku totonu ke tokangaekina kitautolu mei he ngaahi motú. Fekau’aki mo e n ko eni ‘i he Pangik Fakalakalaká. Mou me’a ki he hanu ‘a Ha’apai. ‘Oku nau faka’amu nautolu ia ke ‘oange ha pangik ‘e taha. Ko ‘ene a’u ia ki ha tu’unga faingata’a’ia, pea ‘oku ke mea’i p , ‘Eiki Sea, ka te a’u pe ki ha tu’unga ‘oku te faingata’a’ia ai, pea ‘oku te kumi ha feitu’u ke te piki, ke te mo’ui ki ai. ‘Oku te kumi ha feitu’u ‘e malava ‘o ma’u ha tokoni mei ai. Pea te kumi ha feitu’u ‘e malava ha taha fakavavevave. ‘o tokoni’i ‘a e faingata’a’ia ‘oku hoko hoto f milí. Ko e h e ‘uhinga ‘ou fai ai e feinga? Koe’uhí ko ‘ete f naú. Koe’uhí ko ‘ete ongo m tu’a. Koe’uhí ko hoto f milí, ‘Eiki Sea, pea mo e fonuá. Pea ‘oku lave ai pea mo e siasí.

Ko e n , ‘oku mau faka’amu ange, Hou’eiki Minisit ke mou fakatokanga’i ange. ‘Ai ange ha tu’unga pau ‘o e n . Te u fakat t kia mautolu ‘i Vava’u. Ko e fanga ki’i n ko ‘oku mou faka’ai’ai ke mau ‘o faí, h fanga he fakatápú. Na’a mou me’a ange, kapau na’a mou me’a ange ‘i T sema. ‘Ikai ke mau to e ‘ilo’i pe te mau to e haofia f fe he melení, ‘o fai e. Pea ko e me’a na’e hokó, falati e m ketí. Pea kuo a’u ki ha tu’unga kuo fakataú pa’anga e 10 e melení, ‘Eiki

Sea 'i Vava'u. Ko 'ene mahino ia, ko e taki taha kumi 'ene mo'uí. 'Ai ai 'emau toko si'i, koe'uhí ke lava 'o totongi 'a e fanga ki'i n ikiiki ko eni 'oku fakahoko ko ení, 'Eiki Sea. Ko e fa'ahinga m keti ta'epau ia, 'i he anga e vakai 'a e motu'a ni, 'Eiki Sea.

Kuo a'u ki T sema kuo u 'i Vava'u. Ma'u e ki'i fakamatala falala'anga ko ení, 'Eiki Sea, fekau'aki pea mo e t kavá, 'Eiki Sea. Ko e t kavá 'i Vava'u, 'Eiki Sea. Ko e fu'u kava 'e taha, 'i he tu'unga fakapa'anga he taimi ni, 'oku 'osi a'u ia ki he pa'anga e 300, e fu'u kava, 'i he taimi ko 'e *harvest* ai e fu'u kava 'e taha. Ka tuki 'o a'u mo e konga e kaú, 'Eiki Sea, 'e a'u ia ki he kilo e 3. 'A ia 'oku fakafuofua, pa'anga e 100 ki he kilo. Pa'anga ia e 300 ki he fu'u kava e taha. Ko e 'eka ko 'e 2, 'oku fe'unga mo e fu'u kava 'e 1,300. Kapau leva 'e liunga'aki e 300, 'i he malava 'o a'u ki he ta'ú, fakak toa, 'Eiki Sea. 'E ma'u 'e he toko taha, 'i he fo'i 'eka e 2, 'a e 3 kilu 9 mano, 'Eiki Sea. Pea kapau ko e fo'i teau e taha, 'a ia ko e fu'u kava 'e 5,200, liunga'aki e 300, ma'u ai, Sea, fakavalevale. Hang ko e fa'a talanoa ko 'a Mani Vaka he fa'a 'ilo kava, 'Eiki Sea. Tuku mai e miliona, fai atu eni he tisiliona, 'Eiki Sea.

'Oku mou mea'i 'a e m keti e kavá, 'oku 'osi pau e m keti kavá ia, pea mahino hono tu'unga 'e 'ave ki ai, 'Eiki Sea. Ko e me'a ko 'oku mau ongo'i 'i Vava'u ni, ko e 'omai ke mau n 'i he fanga ki'i m keti, 'i he fanga ki'i noo taimi nounou, kae lava ke ma'u ai ha seniti 'a e ngaahi f milí. Ko e tu'unga na'a mau a'u ki ai i T sema, 'ikai ke mau kei haofia. Meleni p a m keti 'o faliki 'o mei 'alu 'o a'u ki he uafú, hake hake ki 'olunga. 'Eiki Sea, ko e m l p hono le'ei ki he kauhalá ke lele e me'alelé. Kapau mahalo na'e 'ai ke ki'i vahevahe, 'e mala e me'alele he melení, 'Eiki Sea. Ko e tu'unga mahino ia, 'oku ta'epau 'a e fa'ahinga noo 'oku 'omai kia kimautolu, he 'oku ng ue e vahe. F f 'a Ha'apai, f f 'a 'Eua? F f a Niua, 'Eiki Sea? Ko 'eku malanga fakal kufua ma'a kitautolu kotoa, he 'oku tau ongo'i. Tokolahi ange kimoutolu, kau Minisit i Tonga ni. Lahi ange e lelei mo e momona 'oku mou ma'u hení, pea 'oku 'i ai e n he Pangik Fakalakalaká, 'e fakafoki mai ki Tonga ni. He 'oku nofo e Pulé ia 'i Tonga ni. Nofo e Tokoni Pule ia 'i Tonga ni. Nau k toa i Tonga ni k toa, 'Eiki Sea. Me'a fakahela 'ap mo fakapiko ki he kakai e fonuá, tautautefito kia kitautolu he vahe tahí. Ke tau to e fakafonu foomu pea tuku mai ha m hina 'e 2 pe 3. 'Oku fakaongosia, 'Eiki Sea. Ko e taha e 'ata mo'oni, 'Eiki Sea, he me'a 'oku ke me'a mai ho'o fakamatala l pootí 'Oku a'u p ki Tonga ni. Teuteu ko ke 'omai e koniteina, ko e *fisher meal*, ke 'omai ke fafanga'aki e puaká, kuo 'osi talamai 'e he pangik , ke ke t 'e koe e n ko ení, 'Eiki Sea. Kae si'i feinga'i mai e koniteina, 'e toki tau mai ha m hina e 3 mei ai, kuo 'osi talamai ke te t

Mou ki'i fakakaukau'i, ko e 'oatu p ke fakatokanga'i, Hou'eiki Minisit . 'Oua te mou tuput makí, 'ai p ke mou fakatokanga'i e me'a ko eni 'oku hoko kia mautolu ko 'i tahí. 'Oku mau faka'amu ange, a'u ki he vanilá, 'ofa mai Hou'eiki Minisit , mou hanga 'o tuku mai ha faingam lie ke mau t e kavá, t e vanila, tofu ai a Ha'apai, 'Eua, mo Vava'u, 'o a'u ki Niua, koe'uhí ke mahino e ongo m keti e 2, ongo me'a ko 'eni, ongo fa'ahinga *product* ko 'ení. Pea 'e lava ha ki'i taimi ke mau lava 'o tauhi e kava ko iá, koe'uhí 'e 'i ai 'a e fakalakalaka faka'ikon mika he fonua ni. Founa ko 'oku ng ue'aki 'e he pangik he taimi ni,

Sea K miti Kakato : 'Eiki N pele, 'ou fu'u m lie ho'o me'á, ka tau ki'i *break* ai, ka tau toki ha'u. Kuo 'osi e ngaahi

Lord Tu'ilakepa : 'Eiki Sea, fakam l atu kae fakalelei'i 'eku manavá na'a faifai ...

(Na'e *break* heni 'a e Fale)

<006>

Taimi: 1115-1130

S tini Le'o: Me'a mai 'a e 'Eiki Sea 'o e K miti Kakato

Sea K miti Kakato: Tapu pea mo e Pal mia Le'ole'o, kau Minisit e Kapineti, Hou'eiki N pele 'o 'Ene 'Afio, kae peh ki he kau Fakafofonga e Kakai, m l mu'a Hou'eiki mou kei ma'u taimi fakahoko 'etau fatongia, mou me'a hifo p ki he'etau 'asenita mo e kupu 'oku tau ngata ai, he l pooti 'oku tau ngata ai, kae me'a mai 'a e Hou'eiki Fika 2 'o Vava'u.

Lord Tu'ilakepa: M l 'Eiki Sea, tuku p 'Eiki Sea ke u h fanga atu p he fakatapu kuo 'osi hono aofaki ka u hoko atu p he me'a na'e fai ki ai 'a e feme'a'aki 'anenai 'Eiki Sea. 'Eiki Sea ko e me'a na'a ku lave ki ai fekau'aki mo e n 'Eiki Sea, koe'uh ke fakatokanga'i ange he tafa'aki ko eni 'a e Pule'anga, koe'uh ko e ongo *product* 'e ua 'a ia 'oku mahino hono m keti, ko e vanilla pea peh foki ki he kava 'Eiki Sea.

'Eiki Sea na'e fai 'a e ki'i fakam 'opo'opo pea 'oku ou tui au he 'ikai p ke tonu ia, pea mahalo 'e malava p ke tonu, 'oku 'ikai ke tau a'u tautolu kotoa 'a tahi mei 'Eua 'o a'u ki Niua 'o kapau 'e n he pa'anga ko eni ko e 13 miliona ki he 1 miliona 'Eiki Sea, 'a ia 'oku meimei kotoa kotoa p 'a e fo'i pa'anga ko 'a ia 'oku n mei ai 'a e kakai 'o e fonua fakalukufua 'i Tongatapu, hang ko e me'a na'a ku lave ki ai 'Eiki Sea ke mea'i lelei p , 'oku ma'u 'a e t puaki pea mo e lelei kotoa 'i Tonga, a'u eni ki he n 'etau me'a ki he vahevahe taau 'oku fai he Hou'eiki 'o e Fale ni 'Eiki Sea, 'oku ou fakafofonga'i atu hotau v henga kotoa, 'a tahi, ke fakatokanga'i ange he Hou'eiki Pule'anga 'oku totonu ke fai hano tokangaekina kimautilu mei he ngaahi 'otu motu, kapau 'e lava 'a e ngaahi me'a ko eni 'Eiki Sea 'o fakahoko p 'i he ngaahi 'otu motu, 'oku ou tui au 'Eiki Sea he 'ikai ke to e 'i ai ha taha ia 'e fie me'a mai ki Tonga ni 'Eiki Sea, lahi ange e fie nofo ia 'i Vava'u, Ha'apai, 'Eua pea mo Niua, k koe'uh 'oku mea'i he kakai 'oku lahi ange 'a e lelei mo e ngaahi me'a 'oku ma'u 'i Tonga ni, ko e 'uhinga ia 'oku 'unu mai 'a e kakai tokolahi ki heni 'Eiki Sea.

Tokanga ke fakalahi ange mala'e vakapuna Vava'u

'Eiki Sea ko e taha e ngaahi me'a 'i Vava'u kapau na'e lava hano fakalahi 'o e mala'e vakapuna 'e to e sai ange 'a e puna 'i he vaha'a Pule'anga ki Vava'u 'o hang p 'oku toutou hokohoko mai e *Air Fiji* he taimi ni 'Eiki Sea, puna ange ki Vava'u meimei ko e Pulelulu mo e Tokonaki, fa'a taimi 'e ni'ihala 'a e Tokonaki 'i he Pulelulu, taimi 'e ni'ihala e Pulelulu k kuo pau p ke puna ange 'i he Tokonaki 'i he uike kotoa p .

'Eiki Sea 'oku ou faka'amu p 'e Hou'eiki Pule'anga ke mou fakatokanga'i ange, 'a e ngaahi me'a ko eni 'oku mau kole mei tahi, mou fu'u tokolahi 'a Tonga 'Eiki 'i he Kapineti, pea 'oku ou faka'amu p ke 'oua te mou tuput maki he lea 'oku ou 'oatu, 'oua na'a faifai ange kuo 'i ai ha taimi ko e 'uhinga ho'omou 'ai ke lahi 'a e ngaahi me'a ko eni homou v henga matamata mai na'a 'oku fai ha kemipeini ai 'Eiki Sea.

Mou fakamolemole ko 'eku 'ohake p 'e au 'a e me'a ko eni 'Eiki Sea koe'uh ko 'etau ongo'i 'i tahi 'oku 'ikai ke fu'u tokangaekina f f kitautolu, 'i ai 'a e fo'i taimi ia 'e taha hala 'aupito e loló ia 'i Vava'u 'o a'u 'o mahina 'e taha, ko e me'a ia 'oku mau ongo'i lahi taha kuo kamata ke lahi ange 'a e ' me'alele k 'oku kau ia 'i he ngaahi tokoni mo e tupu faka'ekon miká kuo nga'unu e tu'unga ia fetuku ange 'a e lolo ki ha to e tu'unga 'oku kovi ange...

<007>

Taimi: 1130-1140

Lord Tu'ilakepa: ... 'Eiki Sea. A'u ki he me'a 'Eiki Sea, kapau te ke hanga 'o mea'i 'Eiki Sea, 'oku tau ongo'i taha 'e kitautolu 'i tahi, 'a e me'a ko eni,

Kole ha 'ofisi & me'alele ma'a e kau Fakafofonga mei motu

pea ko e ki'i me'a ia oku ou ki'i kole atu ki he Feitu'u na mo e Hou'eiki. Hou'eiki Minisit , kae 'uma' 'a e Fale Alea 'Eiki Sea, mo u 'ai ange ha 'ofisi 'o e kau Fakafofonga, 'i he ngaahi feitu'u kotoa 'o motu. Kapau 'e 'ai p ha ki'i 'ofisi 'o ki'i lohiaki'i kimautolu ke tau kamakamata 'a e ki'i me'a si'isi'i ko eni 'a 'oku mou fa'a 'omai ko he Pangik Fakalakalaka. Koe'uhí ke kamata ai, pea mou me'a mai leva ki he tu'unga faingat 'ia. Ko 'ene kamata p 'a e 'ofisi, mea'i 'e he kakai 'o e fonua 'a e ngaahi kau Fakafofonga, tatau p 'a Ha'apai 12, Ha'apai 13 peh ki Vava'u 14, 15, 16, faai atu ai ki Niua pea mo 'Eua 'Eiki Sea. Tuku p 'a Tonga ni ia 'Eiki Sea, he 'oku mahino p 'oku 'i ai p 'a e ngaahi feitu'u pau ia ai 'oku nau me'a ai. Ka ko kitautolu ko ia mei Vava'ú, pea mo Ha'apai, mou ki'i fakatokanga'i ange 'emau kau Fakafofonga 'ai ha'anau 'ofisi. 'Ai mo ha'anau ki'i me'alele, ka 'ikai p ke ma'u ha ki'i me'alelé, ko mautolu 'i Vava'u 'oku 'ikai ke 'aonga 'a e pasikalá ai 'Eiki Sea. 'Oku ki'i hake, pea 'oku ou lave'i 'e au he'emau kau Fakafofonga, 'oku ou 'ilo ia 'e au 'e 'ikai ke lava ha taha ia 'o kei tangutu he nofo'anga. Kuo pau ke 'i ai moe ki'i 'aka tu'u 'Eiki Sea, he 'oku ki'i tafungofunga foki 'a Vava'u. Sai ia Ha'apai ia, tokalelei. Ko 'Eua he'ikai sai ai 'a e pasikalá, 'oku tonu ke 'oange ha ki'i me'alele ia ki 'Eua. Ko Niua, sai 'a Niuatoputapu ia, ko 'ete 'aka pasikala p kita mahalo ha houa 'e taha, p houa 'e ua, kuo 'osi 'a Niuatoputapu ia. Ko Niuafo'ou, sai 'a e me'alelé ke ng ue'aki 'e he kau Fakafofonga 'Eiki Sea. 'Oku ou faka'amu p 'Eiki Sea, 'e ongo atu ki he Hou'eiki Pule'anga. Hou'eiki Pule'anga, mou ki'i matangaki hake homou fofonga 'o me'a mai ki he si'i fakatangi 'oku fai atu meia mautolu ko eni mei tahi. Koe'uhí ke mou ongo'i. F f kapau te mou me'a ange ki tahi? Ka mau 'i heni kimautolu?

Lord Fusitu'a: 'Eiki Sea ko e ki'i tokoni p ki he 'Eiki N pele p 'e laum lie lelei ki ai.

Lord Tu'ilakepa: Sai p .

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki N pele Niua.

Lord Fusitu'a: Sea, ko e ki'i kole p ki ai, ki he'ene fokotu'u. 'Oku 'ikai foki ke 'i ai ha fu'u tu'unga pa'anga f f fau 'a e Pule'anga. F f ke 'ai 'a e ' me'alelé ia ki Niuafo'ou, kae ki'i heka pasikala kotoa atu 'a e toenga 'o e fonua he taimi ni. M l Sea.

Lord Tu'ilakepa: Sea, 'oku ou kole fakamolemole p ki he Fakafofonga ko eni. M l l 'a Niua ia. M l l 'a Niua, he 'oku 'ikai ke nau mea'i 'a e tupu faka'ekon mika ko eni na'a tau vahevahe ko eni na'e toki 'osi. Kuo mea'i 'e he fonua ni 'a e teuteu ke 'omai 'a e pa'anga ko eni mei he *Reserve Bank*. Ko 'etau ki'i kole p 'a e ki'i me'a si'isi'i. Tuku 'aupito 'aupito 'a Niua ia, he ko eni 'oku ne me'a mai 'oku 'ikai ha pa'anga 'a e Pule'anga.

Lord Fusitu'a: 'Eiki Sea ko e toe ki'i tokoni p fakamolemole p 'e lelei ki ai.

Lord Tu'ilakepa: Na'e 'ikai 'aonga 'a e tokoni 'anenai 'Eiki Sea .

Lord Fusitu'a: S tesi p 'e taha 'a e tokoni.

Lord Tu'ilakepa: Toki me'a hake 'o fai ha'ane malanga he te u uesia 'eku malanga 'a'aku lelei, 'i he'ene me'a 'oku me'a mai ki ai. 'Oku ou faka'amu p Sea, toki me'a hake p 'Eiki N pele 'o me'a mai, ka 'oku ou 'osi fakapapu'i 'oku 'i ai 'a e silini. Kapau 'e t naki 'a e 17 mo e 14 ko eni 'a ia, ki'i t naki mai Sea ke ki'i vave .. tolungofulu tupu 32 mahalo 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'ilakepa: 32 miliona 'i Tonga 'eiki ni k toa. H 'a e me'a 'oku 'ikai ke lava ai 'o 'ai ha fanga ki'i 'ofisi 'o moutolu 'a e kau Fakafofonga? Pea 'ai mo e fanga ki'i me'alele. Mahalo tuku p 'a Niua ia ke nau toki.. Sio ki he talanoa fika 'a Vava'ú mo Ha'apai, nau fetautaulaki ki he fiema'u lelei 'a e fonua fakalukufua. Ko e 'osi ko ia, pea 'oku ongo'i leva 'e he tangata Fakafofonga 'oku 'i ai hono 'aonga. (h fanga he fakatapu) 'Oku 'i ai hono *quality* 'o e fonua, ke me'a ai hono 'ofisi. Pea ko e talatalaaki Sea 'e lahi 'a e talatalaaki atu ki he Feitu'u na. Ka ko u faka'amu p Hou'eiki Pule'anga ke mou fakatokanga'i ange. 'Eiki Sea, 'oku ou fokotu'u atu 'a e L pooti 'a e 'Eiki Minisit ko eni Fakafofonga Fika 14. Lahi p 'a e ngaahi fiema'u, ke tali ka 'oku tui 'Eiki Sea ko e ngaahi me'a ko eni, 'e malava p ia 'o hokohoko atu, ka 'oku 'i ai 'a e 'ata mai 'o e lelei 'oku ma'u 'e he fonua ni 'Eiki Sea. 'Oku totonu ke tofuhia ai kitautolu mei he Vahefonua Vava'ú, mo Ha'apai mo 'Eua mo Niua. M l Sea.

P loti'i 'o tali L pooti 'A'ahi Fale Alea Vava'u 14

Sea K miti Kakato: M l . Fokotu'u . Kalake, Hou'eiki ko kimoutolu 'oku laum lie lelei ke tali 'a e L pooti 'A'ahi Fale Alea 'a Vava'u 14, fakah mai 'aki 'a e hiki homou nima ki 'olunga.

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, S miu Kuita Vaipulu, 'Eiki Minisia Ako & Ako Ng ue, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Mo'ui, 'Eiki Minisit Ngoue, 'Eiki Minisit T naki Pa'anga H mai, 'Eiki Pal mia Le'ole'o, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga, 'Eiki N pele Tu'ihateiho, 'Eiki N pele Tu'ihangana, 'Eiki N pele Nuku, 'Eiki N pele Tu'i' fitu, 'Eiki N pele Tu'ivakan , 'Eiki N pele Tu'ilakepa. Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 17.

Sea K miti Kakato: 'Oku 'i ai ha ta'eloto, fakah mai.

Kalake T pile: 'Ikai ke loto ki ai 'a 'Eiki N pele Fusitu'a.

Sea K miti Kakato: M l . Tau tali ia. Hou'eiki,..

'Eiki Minisit Mo'ui: 'Eiki Sea tapu p pea mo e Feitu'u na, pea h fanga p he fakatapu. Fakam l atu p Sea ki he Hou'eiki hono tali 'a e ki'i L pooti ko ia 'a Vava'u 14. M l Sea.

L pooti 'A'ahi Fale Alea Ha'apai 13

Sea K miti Kakato: M l Minisit . Tau hoko mai ki he 6.1.2 V henga Fili Ha'apai 13. 'Oku 'i ai ha Hou'eiki 'oku nau fie me'a mai ki ai? Tongatapu 4 me'a mai.

M teni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu'u na Sea, pea peh ki he Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato. Neongo p ko ho'o L pooti eni Sea, ka 'oku ou kole fakamolemole p 'oku 'i ai 'a e ngaahi me'a mahu'inga heni 'oku ki'i kehe ia mei he ngaahi kole ko 'a 'oku tatau ai 'a e ngaahi Lipooti fakav hengá 'Eiki Sea, L pooti 'A'ahi. 'A ia 'oku meimei to p foki 'i he hala pule'anga, ko e maama hang ko ia 'oku 'asi mai he l pooti na'e toki 'osi. 'Oku ou fie fakalavelave atu au Sea, 'o fehu'i 'a e ngaahi fu'u fiema'u ko eni mei ho v hengá tapu p pea mo e Feitu'u na 'oku fakahoko mai. 'E kei taki p 'a e tokanga ki ai 'a e K mití, ko hono 'uhingá 'oku ki'i kehe.

Tokanga ki he ngaahi fiema'u naunau toutai ki he malu & mo 'ui

Hang ko ia 'oku ha 'i he peesi 34 'o e L pooti. Meimei peesi fika 2 fakamuimuí peesi 34. Fiema'u 'a e lafalafa, ke fakahifo ai 'a e kau p sesé ki Lulunga mo Mu'omu'a. Peesi 35, ngaahi taumu'a ng ue, ke tu'u 'a e tangata'i fonua mo e fefine'i fonua 'o Ha'apai 'o langa 'a Ha'apai, 'i he ng tai, t kanga mo falehanga, Pea ko e toutaí ena 'oku 'i ai 'a e ngaahi fiema'u ko ena ne toe h mai mo ia 'oku ki'i kehe ia. 'E fakaivia 'a e kau toutaí 'a ia ko e peesis 35 eni, 'aki hono fakanaunau fakahaofi hang ko e *beacon* 'oku te'eki ke h mai ha me'a peh 'i ha l pooti. Ko e *flare*, pea mo e s keti fakahaofi mo'ui, mo e naunau toutai, pea lava leva ke nau toutai fiem lie, he 'oku 'i ai 'a e naunau fakahaofi. 'Oku ou kole p ke ke fakama'ala'ala mai, na'a lava p 'o fakama'ala'ala mai. Ko e ngaahi kole ko ení, ko e *requirement* eni 'a e Laó 'oku lava p ke ... Na'e 'i ai foki 'a e vaka na'e mole 'Eiki Sea, ko e haó na'e 'ohake p 'i he Fale ni, ko e ma'u he *beacon*, pea nau hao ai 'o lava 'o folau ta'epaasipooti mo ta'evisa ki Nu'usila. Mahalo na'a ko e founga ia 'o e 'alu fo'ou he 'aho ni. 'Oku ou 'uhinga p au Sea, ko e kole p ha fakama'ala'ala fekau'aki mo e fie ma'u ko eni. Pea 'oku mahino mai 'oku fakamo'oni'i mai 'e he me'a na'e hokó ia 'oku fiema'u 'aupito ia 'i he *safety*. 'Oku ou kole p au ki he Pule'angá, ke fakama'ala'ala mai, p ko e fie ma'u fakalaó ia. 'Oku 'i ai ha tu'utu'uni peh 'a e Laó, pea kapau 'oku 'ikai ke peh ha Lao, na'a taau ke fa'u ha tu'utu'uni ki ai, ke tokoni mai pe ha fakama'ala'ala

Lord Tu'iha'angana: 'Eiki Sea ka u ki'i tokoni atu mu'a.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Hou'eiki N pele 'o Ha'apai.

Lord Tu'iha'angana: Tapu mo e Feitu'u na Sea pea tapu mo e Hou'eiki 'o e K miti Kakato. Mo'oni p foki 'a e me'a ko ia 'oku me'a'aki 'e he Fakafofonga Fika 4. 'Oku mahino p foki ko e ngaahi fiema'u ko eni 'oku hiki mai he me'á ko e ngaahi fakataha ?

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'angana: Na'e fai mo e kakai ko ia 'o e ngaahi kolo. Pea hang p ko ia 'oku ke mea'í Sea, 'oku lolotonga ng ue foki feng ue'aki pea mo e Potung ue ko ena Fakalotofonuá, he taimi ni. 'Oku tau mai he uike kaha'ú 'a e timi pea 'oku feng ue'aki mo e *MORDI* ki he toe tohi ke *rewrite* 'a e *master plan* 'a Ha'apai ki he .. 'A ia ko Ha'apai p foki he lele mai 'a e K miti Fakalakalaká na'e 'i ai 'enau *master plan* pea ko eni 'oku 'ai ke toe *review*. Pea ko e 'omai foki 'a e ngaahi .. 'a ia meimei ko e ngaahi me'a ko ení leva ke fakam 'opo'opo hang ko e lafalafa fakahifo ki Lulunga mo Mu'omu'a. 'I he taimi tatau p foki, 'a ia 'oku tau faka'amu p ke tau sio p ko e h 'a e me'a. 'Oku fai foki 'a e faka'amu ki ha uafu, ki he ongo fonua ko eni. Mahino p foki na'e 'osi 'i ai 'a e uafu 'i Ha'afeva, pea mo Nomuka, ko e feinga p ia 'a e *community* pea 'oku mahino p na'e 'ikai lava lelei. Ka ko e ngaahi mea' ko ení 'oku ou tui e fakam 'opo'opo ange 'i he...

<008>

Taimi: 1140-1150

Lord Tu'iha'angana: 'i he tohi ko eni 'etau *master plan* pea 'oku ou tui p 'e tokoni ki he ... 'uhinga foki ia ki he fie ma'u ko eni ke 'ai ha *master plan* 'a e ' vahefonua he K miti Fakalakalaka ke mahino 'a e ngaahi *priorities* ke fou ai e ngaahi kole tokoni. Pea 'oku mahino foki ko e ngaahi *donor* lahi 'oku nau fiema'u ko e kau e ... 'oatu kuo 'osi h he ngaahi palani 'a e fakafaingofua ange e feng ue'aki ko mo e ... Ka ko e ki'i tokoni p ia he 'oku ou tui hang ko e, mo'oni p foki ia kuo 'omai he ngaahi vahefonua 'a ia ... he tu'u ia he taimi ni ia 'oku fiema'u ia ke ai ha lafalafa ke tokoni ki he fakahifo.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'angana: Mei he vaka, ka 'i he taimi tatau p pau ke sio fakalukufua p ko 'etau feinga'i ha lafalafa 'e 'omai 'o fakataimi p . Pea 'osi ko ia pea to e hoko atu ki he uafu 'a ia te ta u fakakaukau'i fakalukufua 'a e ' me'a peh pea hang p ko e hoko atu ko ena ki he fanga ki'i fiema'u fakaikiiki hang p ko eni ko 'etau mai ko he me'a ka 'oku ta u fu'u ... Mahalo ... tohi mai p he l pooti ka 'oku hang p ko eni 'oku tau ki'i s niti ko eni he ... ho'omou 'ai ko *constituency* pea mo e pa'anga ko eni ki he vahe'i 'e he Pule'anga ki he ' *Development* K miti, 'a ia ... na'a tau feinga'i p na'a lava atu 'o to'o atu ha fanga ki'i fie ma'u ai ka ko e tohi ko 'oku 'omai e ' me'a ko 'oku fie ma'u, ka 'oku mo'oni foki e Fika 4 'oku makehe ange 'a e ngaahi fiema'u ko eni pea 'oku ou tui ...

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'angana: 'Oku tatau mo 12, pea ko e ki'i tokoni p ia ki he me'a 'oku hoha'a ki ai kae toki ...

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki Fika 1 ...

Lord Tu'iha'angana: M 1 .

Sea K miti Kakato: ‘O Ha’apai. ‘Io Tongatapu 4, kuo ngali ma’ala’ala e me’a ‘oku me’a ki ai e Hou’eiki N pele.

M teni Tapueluelu: ‘E Sea ko e mahalo ‘e tokoni mai ‘a e Minisit Toutai ke fakamalanga fekau’aki mo e ...

Sea K miti Kakato: Me’a mai Minisit Toutai.

Potung ue Malini ‘i ai mafai ki he hao & malu fefolau’aki vaka tahi

‘Eiki Minisit Ngoue: Fakatapu ki he Feitu’u na ‘Eiki Sea peh ki he kau Fakafofonga ‘o e Fale ‘Eiki ni. Ko e ki’i tokoni atu p , ‘io ko e Lao ko he folau tahi ‘oku ‘i he Malini ia tatau p he ‘ vaka toutai pea mo e ... ha to e vaka p . Vaka folau ‘oku ‘i he Potung ue ko ia ‘a e Malini mo ‘enau lao. ‘A ia ‘oku kau ai p mo e fiema’u e leti mo e ngaahi me’a ko ia ki he ... Ko e me’a ko ki he naunau toutai ‘oku ‘osi to’o foki e tute ko mei he naunau toutai pea ‘oku totonu p ‘oku to e ma’ama’a ange ‘o lava p he kau toutai ‘o fakatau ki ai ‘enau naunau toutai. ‘Oku ma’ama’a ange he taimi ni. Ka ko e me’a ko ki he hao ko he folau tahi ‘oku fu’u mahu’inga ‘aupito ‘aupito p ki he k inga ke nau tokanga’i ‘oku lelei ‘aupito p ‘enau ‘ilo ko ki he fiema’u ko ke ki tahi, ko e fanga ki’i vaka iiki pau p ia ke fakangatangata p mama’o ko mei he ‘otu motu. Ko e fanga ki’i kolo ko he mat tahi, ‘enau fefolau’aki tukukehe e ngaahi vaka lalahi ia ‘oku kehe p ia hang ko e vaka ko eni ne iku ko eni ki Nu’usila, mahino ki he motu’a ni na’e mate ‘enau puha ‘uhila ko ‘a e vaka pea ‘ikai ke lava ‘o to e fakamo’ui e m sini. Pea ko e hoko ai ‘a e palopalema ko na’e hoko. Pea kai kehe ‘oku maau p ‘a e me’a k toa ko ‘a e lao ka ‘oku ‘i he Malini e me’a ko ‘oku fekau’aki ko mo e hao ko ‘i tahi. M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 Minisit , me’a mai Vava’u 15 kae toki faka’osi mai ‘a Ha’apai Hou’eiki Fika 2.

Fakama’ala’ala he ngaahi fiema’u e Lao ki he fanga ki’i vaka toutai

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu’u na Sea. Ko u manatu’i ... Mo e Hou’eiki K miti. ‘E Sea ‘oku ou manatu’i ‘e au e ... ‘a e taimi na’e fakatonutonu ai ‘a e Lao Folau Vaka. Ko e mita ‘e 8 ki lalo ‘oku ta’elaiseni, mita ‘e 8 ki he 15 laiseni. Pea ko e 15 ki ‘olunga l sisita. Pea ko e ngaahi fiema’u leva ko ke fakakakato, kuo pau ke makatu’unga ia ‘i he lahi ko ‘o e vaka. Tukukehe kapau ko e mita ‘e 8 ko ki lalo ka ‘oku ng ue’aki e vaka ko ia ko ha pisinisi. Kuo pau leva ke ne fakakakato ‘e ia e leti mo e p koni mo e me’a kakau mo e me’a ko ia he koe’uh na’e ‘uluaki ‘ai ia ke kamata ha fa’ahinga vaka p . Ko e me’a ko na’e ... Na’e fakamanatu he taimi ko ia ke manatu’i kuo ‘i ai hotau vaka ‘i Tonga ni ko e p pao he ka ‘ai e p pao ‘o laiseni, kuo pau ke ai ho teleleti , kuo pau ke ‘i ai ho p koni. Kuo pau ... Ko e ‘uhinga ia na’e fakafaikehekehe’i ai ‘a e lalahi ko ‘o e vaka, ke fakafaingofua ki he kakai ko ‘o e fonua kae kei ma’u p ‘a e malu mo e hao ko ‘a e fefononga’aki. Ko e tokoni p ia ki he me’a ko na’e fiema’u ‘e Tongatapu 4 Sea m 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 . Me’a mai Hou’eiki Fika 2 ‘o Ha’apai.

Lord Tu’iha’ateiho: Tapu mo e Sea, fakatapu atu ki he Hou’eiki e K miti Kakato kae ‘at mo e motu’a ni ke fai atu ha ki’i fakahoha’a fekau’aki mo e l pooti ko eni. Sea ‘oku faka’ofa’ofa ‘aupito e l pooti pea hang ko e me’a ko na’e ‘ohake ‘e he Fakafofonga Fika 4 ‘o Tongatapu fekau’aki

mo e toutai, ne u ... he'eta lele atu ko ko he N vema ko ko 'o fai 'eta ki'i 'a'ahi ko ki he k inga ...

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'ateiho: Ne u ki'i peh atu ko ki *Sandy Beach*, pea nau peh atu ki ai 'oku ou sio ki he ngaahi fu'u ika 'oku 'omai. Pea u peh atu p au 'o tangutangutu p 'o sio, pea u sio he tokolahi 'a e kakai muli. Pea mahalo ko e 3 ia ko u sio 'oku nau tui teunga. Pea u 'eke, ko e h 'enau me'a 'oku fai? Talamai ko 'enau 'o fana ika. Pea u ... fana ika, 'io. 'Oku laiseni ia ki he Pule'anga. Pea mahalo na'e houa p 'e 1 e he 'osi tui teunga nautolu ia nau peh atu, nau peh mai mo e ngaahi fu'u ika pehe ni Sea. Pea u 'ohovale foki au ia talamai ... Ko e h e me'a 'oku nau ... 'A ia ko e fo'i ika p foki 'e 3 'oku nau *allow* ko ko ke nau fana'i 'i he 'aho.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'ateiho: He ko e laiseni ko 'oku ne ma'u, kae ... Pea u 'eke atu ko hai e tama ko ? Ko e ki'i motu'a Tonga, talamai ko e ki'i tama ko ia ko 'ene ... Ko hono fatongia p 'a'ana ia ko hono *pick up* e ni'ihiki ko eni, nau ... 'osi 'ilo p 'e ia e taimi mo e feitu'u ko ko 'oku 'i ai ko e ngaahi fu'u ika ko eni pea 'oatu e kau tama ki ai ko 'enau me'a p 'oku fai, pea 'oku nau 'osi mateuteu p nautolu ia. Fana'i e ngaahi fu'u ika ko eni. Ka ko u pehe ni, mani si'i mohe p e k inga ia 'ikai ke nau hanga 'e nautolu 'o 'ilo'i 'oku fana'i e ngaahi fu'u ika peh ia 'i *Sandy Beach*. Pea, ko e tu'uaki, kau ia he ngaahi tu'uaki lelei.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'ateiho: He , na'e 'ikai ke u 'ilo 'e au 'oku 'i ai ha me'a peh 'i hotau ki'i ... 'i mui ko ena ko ko 'i *Sandy Beach*. Pea mo e ngaahi me'a kehekehe p *especially* he taimi ko eni ko ko 'oku hakohako ai, 'oku leva e kau muli ia 'oku, 'oku 'i ai e ki'i me'a ia ko e f nifo, f nifo 'ea. 'A ia 'oku 'i ai hono ki'i *cell* pea nau lele p nautolu ia he fusi'i ko nautolu he ... 'Oku fa'a 'asi p he ... he neti. 'Oku nau lele holo p nautolu ia 'i mui'i fonua. Pea ko e me'a ko e ... 'A eni ko 'oku pa'anga kehe ia ... Ko 'enau ha'u, 'osi 'ilo p 'e nautolu e taimi ko ke fai ai 'a e fanga ki'i sipoti ko eni. Pea ke mea'i p na'a ta motu mo e kolo 'e 23 pea ko e taimi ni 'oku 22 he 'oku 'ave 'a e ... Mo'unga'one ia ki he v henga ko eni ko ko 12, Ha'apai. Pea ko Kotu, kau eni he motu lelei mo'oni 'enau fakalalakaka pea ko e me'a 'e taha 'oku kamata ke hanga he 'au 'i mui ai na'a mau hanga p 'o ki'i t t puni'i atu, hanga 'e he peau ia 'o kai e kekekele pea na'e ngaahi'aki 'ai e niu mo e me'a 'o ta'ota'ofi atu 'aki. Pea na'e ma'u e ki'i s niti 'o 'oatu mo e ... mo e *cement* 'o fakataha'i ia mo e 'one'one 'o ta'ota'ofi atu 'aki hono kai, me'a ko e feitu'u ia ko ko 'oku fai ai 'enau ngoue.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'ateiho: Ko Kotu. Pea 'io 'oku mo'oni p 'a e matemate ko ko 'a e maama kamo mo e me'a 'oku fakatu'ut maki.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'ateiho: Pea 'o mo e s niti he founa ko ko 'oku 'asi, ko u sio hifo 'oku 'asi ma'u p hoku hingoa he l pooti ko e founa ko ko nau fa'a fai 'i he taimi ko ko na'a ku fokoutua ai he fatongia ko ia, ko 'eku 'eke ki he kakai ko ko 'o e kolo ko ia p ko e h e founa ko ko 'oku nau fiema'u ke tufotufa ai e ki'i s niti. Pea nau peh ke tufa fakafo'i 'ulu. Pea tufa tatau p 'a e ' , 'a ia ko e motu ia 'e 22 na'a nau loto p ko e ki'i motu p 'e 1 na'e 'ikai ke ...

<009>

Taimi: 1150–1200

Lord Tu'iha'ateiho: ... ke nau loto ke tufotufa tatau, me'a ia na'e nimaafe ai ki he ' lia kotoa p . Pea ko Tofua mo Kaó na'e 'osi 'oange 'enau *chainsaw* ko e 'uhingá ke nau taa'i, ko e 'uhinga ko e kava, kuo 'osi mea'i p 'e he Feitu'u na ia 'a e kava ko eni ko mei Tofuá 'oku kau ia he kava popil 'aupito ia he m mani Sea.

Lord Tu'iha'angana: Tokoni ange Sea ki he 'Eiki N pele.

Sea K miti Kakato: 'Eiki N pele ko e tokoni eni e Hou'eiki Fika 1.

Lord Tu'iha'angana: .. he ko e fo'i vahevahe ko eni 'a e 'Eiki N pele he taimi ko ia na'a ne vahe ai e siliní, ke mea'i Fakafofonga,

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'angana: Fo'i lelei ia, vahe tatau p , vahe tatau p 'a Lotofoa mo Ha'ateiho si'i mo Faleloa mo Muitoa mo .. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai N pele Fika 2 'o Vava'u.

Lord Tu'ilakepa: M 1 Sea. K taki p he fa'a toutou tu'u hake 'i he l pooti, moutolu ko eni mei tahí ka koe'uhi p Sea ko 'etau fili fakapolitikale foki. 'Uhinga hono fili e ni'ihi he t pile ko ení ko e fakalukufua ia 'Eiki Sea. 'Eiki Sea ko u lave'i p na'a ke me'a'aki, ke 'i ai ha fili, to e foki p ki he fakalukufua, hang ko ia 'oku 'asi mai ho'o l pooti. Ka kuo ke ma'u e faingam lie ko ení, 'Eiki Sea 'oku fie kamata 'Eiki Sea. 'Oku ou m lie'ia 'aupito ho'o l pooti. Kamata p ho'o l pooti,..

M teni Tapueluelu: Kole Sea ke u ki'i faka'osi atu au 'eku ki'i me'á kae toki hoko atu e N pele 'ene malangá, 'i he ki'i fo'i taimi.

Sea K miti Kakato: Pe'i me'a mai Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: 'Ikai ko 'eku fakam 1 p 'aku Sea 'i he fakamahino 'oku fai mai mei he Hou'eikí, tautefito p ki he N pele ko eni 'o Ha'apaí, fekau'aki mo e fiema'u ko eni ki he lafalafá pea mo e p koní, 'a ia 'oku mahino mai Sea, ko e fiema'u ko ení 'oku vivili. Kapau 'oku lolotonga hala ha uafu pea hala ha lafalafa, 'oku tonu ke 'ai ha me'a 'e taha. Pea ko u faka'amu p Sea 'e taki e tokanga 'a e Hou'eiki Pule'angá ki ai. Ko e me'a p ia 'oku tokanga ki ai e motu'a ni 'Eiki Sea ki ha fiema'u vivili 'a e k inga 'i motú. Pea neongo ko e p seti 'e 73 e kakai 'o Tonga ní 'oku

nofo 'i Tongatapu ni, ko e ni'ihiki ko 'oku nau si'i fokoutua ko 'i motú 'Eiki Sea 'oku nau tau mo e faingata'a lahi he ko e vaká ko e me'alele ia ko 'oku nau ng ue'akí. Pea ko e fakam l p ia Sea hono fakamahino mai. Pea ko e p koní 'oku mahino mai eni ko e fiema'u fakalao ia. Ka ko e fiema'u ia 'oku vivili. Pea 'oku to e fakalao pea ko e kole p Sea ke fanongoa mu'a e fiema'u ko iá. Ko ia p Sea, m l 'aupito.

Sea K miti Kakato: M l Tongatapu 4. Me'a mai koe.

Lord Tu'ilakepa: Ka u hoko atu mu'a Sea ki he, 'oku ou faka'ofa'ofa'ia 'aupito ho'o lipootí 'Eiki Sea he me'a ko ení. 'Oku mahino 'oku 'ata mai 'oku mei kotoa kotoa p peesí 'oku ke meimei fakapapau'i ki he ngaahi kolo takitaha, ko e pa'anga ko 'e taha kilu 'oku vahe ki he ngaahi v hengá, to e t naki atu 'e he Fale ni 'a e 5 mano ki ai, to e t naki atu mo e silini 'o tau a'u ko eni ki he taha kilu fitumalo 'Eiki Sea. Ka ko u m lie'ia he fakalea ho'o l pooti, he 'e Feitu'u na. Taimi p 'oku lahi ai 'a e s niti, pea 'oku to e f lahi ange ai hoku mafú, fo'i mafú ke lele holo 'o kumi ha fund ke feau'aki ho'omou ngaahi fiema'ú. Mo'oni e mo'oni. Ka 'i ai ha me'a peh 'oku fakaivia'aki e, .. fakamolemole p hono fakalea e l pooti, te ongo'i 'e kita 'oku to e f lahi ange hoto mafú pea 'oku te ma'u ivi ange koe'uh ke kumi ha lelei ma'a e fonuá. 'I ai e fo'i s tesi ho'o l pooti 'oku peh ni, kapau te tau talanoa pa'anga, te tau k , mo'oni ia. Toki 'osi eni 'etau s tu'a atu 'etau feme'a'aki fekau'aki mo e pa'anga ko ia 'oku 'ai ke 'omai mei he pangik , Reserve Bank, kuo kamata leva e t kehekehé. Pea kapau te tau talanoa fiema'u, pea ko e lahi ange ai ia 'etau 'ofá. Lahi faufaua e fiema'u hení ka ko u faka'amu p ke to e lahi ange ho'omou 'ofá Hou'eiki Minisit .

Ko u lave 'Eiki Sea, Sea ko e tanu hala, tanu hala pule'angá, na'e lahi e feme'a'akí 'aneafi ka nau, 'ikai ke u 'i heni 'Eiki Sea, ka ko u m lie'ia 'i Faleloa. Te'eki ai ke hoko ha me'a peh ni 'i Fale ni kuo 'omai ha l pooti kuo faka'auliliki e fo'i luo kotoa. Mou me'a hifo ki ho'omou l pooti, peesi 5. Hala pule'anga Faleloá, fo'i luo 'e tahamano nimaafe, fo'i luo 'e taha mano, vakavakai. 'Oua te mou kata Hou'eiki Minisit he 'oku 'ikai ke fakaoli e me'a ko ení. Ka mou vakai ki ha fekumi ki he kakai masiva mo faingata'a'ia 'oku 'ikai ke to e 'omai ho'omou kau ng ue 'e Minisit ki he Ng ue Lalahí, ke nau a'u mai, me'a mai 'o nofo ai 'o tau tangutu ai 'o fai e holo pupuha loí, h fanga he fakatapú pea foki p 'o fai e l pooti e me'a kehe. L pooti ko ení 'oku ne fakah mahino mai, fo'i luo kotoa p , t naki kotoa fo'i luo 'e tahamano nimaafe. Pea mou me'a ange ki he ng ue fakamaatoato 'oku fai 'e he v henga ko ení.

Taha eni e me'a 'Eiki Sea 'oku ou fie 'oatu, 'Eiki Minisit , 'oua te mou to e kata he 'oku 'ikai ke fu'u lelei kia mautolu 'emau 'oatu e ngaahi fakamatala falala'angá ka mou kata'i mautolú. Taha eni e me'a 'e taha. Pulutousa 'a e Pule'angá, pa'anga 'e 486 he houa. 'Alu atu e ki'i motu'a Ha'apai ko e kole ke ha'u 'o teke'i ke tokoni ki ai. 'Osi 'ene teke mahalo e fo'i houa 'e taha, ko e f mai ke fai e ng ue 'a e motu'á talaange kuo maha 'a e m siní ia. Pea ko e 'eke atú, ko e h leva e me'a 'oku fiema'ú, mai e pa'anga 'e 300 ke 'omai e talamu t solo. Te'eki ai ke u sio ha me'a fakam peh 'a e fu'u me'ang ue 'a e Pule'angá ke fai ha ng ue maha. 'Ai 'ene mamafá, maha. Pea to e kole ki he motu'á ke 'ange, mahalo na 'oku sai ke 'ange p e talamú pa'anga 'e 300 pea fe'unga ia. He koe'uh he 'oku vahe p mei he Pule'angá 'Eiki Sea, pea ko e me'a ia na'e fai ai e kole 'a Ha'apai. Mou me'a hifo ki h , 'i he tupu e fu'u mamafa ko . Mau kole atu p mautolu ke 'omi ha pulu 'e 5000 mo ha sipi 'e 5000 mei Fisi ke 'ohofi, te'eki'i'aki e siale mohe ko na'e 'ai ke 'ai he katapila ko ení.

'Eiki Minisit Lao. Sea me'a fakatupu'ita mo'oni ko e lolotonga e m lie 'a e malangá, faka'apa'apa atu ia ki he Feitu'u na me'a ia kitu'a. Ko u peh 'e au 'e tokoni mai ki he 'etau me'a 'oku 'ai ke fai. Mou me'a ange ki h ki he'enau fakakata'aki kitautolú, 'etau ongosia he 'o tohi mai e ngaahi fu'u pepa ko ení 'o 'omai pea nau fai 'enautolu e. 'Eiki Sea kuo ta'eoli e malangá. 'Io me'a mai e Minisit ko .

Fai ng ue Pule'anga ki hano tokoni'i fakanaunau toutai kau toutai

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai: Tapu pea mo e 'Eiki Seá, tapu pea mo e Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato. 'Eiki Sea, fakam l atu he l pooti faka'ofa'ofa ko ení. Pea 'oku mahino mai mei he kakano e l pooti ko ení 'a e fai fakamaatoato'i ko ia e fatongia ko ia 'o e 'a'ahí. Ka ko u tui ko e fu'u luo ko eni 'e tahamano nimaafé na'e 'osi ai p taimi 'a'ahí ia hono lau. Pea ko hono uá 'Eiki Sea, ko e ngaahi hoha'á kuo 'omai, ki he p koni pea mo e ' me'a ko iá. Na'e 'i ai p foki 'a e tokanga 'a e Pule'angá ia ko e 'uhingá ko e lahi ko pa'anga ko 'oku fakamoleki 'i he *rescue*, hono kumi ko 'o e fanga ki'i vaká, ko e h ha ng ue ke fai ke fakalelei'i'aki 'a e ng ue ko ení. Pea 'oku 'i ai mo e tokanga mai 'a e Potung ue ko eni e Tokoni Pal mia. Ka na'e hang na'a ne peh 'e fai ha tokoni 'a e Pule'angá pe 'oku 'i ai ha silini ke kumi mai 'e he Pule'angá e p koní pea mo e ' fo'i feleá ke tufa ki he ngaahi vaká.

Ka 'oku fai e ng ue ki ai 'a e Pule'angá. Ko e kongá ko eni ki he ngaahi kole fakalukufua 'Eiki Sea, ko e, hang ko ia na'e me'a ki ai e Hou'eiki N pele 'o Ha'apaí, 'oku lolotonga 'i motu he taimi ni e *MORDI's*, na'a nau 'i ai he uike faka'osi 'o Sanualí. 'Oku nau faka'osi 'i he uike kaha'ú. 'A ia ko e 'osi ia 'enau hanga 'o savea'i k toa e fanga ki'i koló. Na'e 'osi t foki 'a e *master plan*, 'a e ngaahi 'otu motú kau ai e Vahefonua 'Euá, ko ia na'e 'uluaki kamata' pea fai leva hono fakahoko ko polokalama kongá 'uluakí. 'Osi tali mai pea mei he kautaha ko 'oku nau hanga 'o fakapa'anga ko 'a e *MORDI's* pea 'oku kau ki ai mo e tokoni 'a e Pule'angá.

Ko e kongá hono uá eni, 'oku lau miliona e pa'anga ko ení, 'a ia ko 'enau mai eni 'o ki he ngaahi koló, fakapapau'i ko e h 'enau, 'a e *priority* ko 'enau fiema'u vivilí. Pea 'osi ko iá, 'oku tokoni 'a e *MORDI's* ki hono, ko 'Eua ko e me'a na'e fakahoko mai 'e he Tal kitá kiate aú. Ko 'Eua mahalo 'oku pa'anga 'e l miliona 'oku tufaki 'e he *MORDI's* ki he ngaahi koló 'i he 'osi 'a e ng ue ko ení. Pea ko eni 'oku fakafiefia ko eni te nau hoko atu ki Ha'apai. Pea 'oku 'i ai p ngafa fatongia e ngaahi koló ke fai, fiema'u ke 'i ai 'enau tokoni fakapa'anga ke totongi ki he *MORDI's* kae toki 'omai 'e he *MORDI's* 'a e silini ko ení. Pea ko u tui 'Eiki Sea 'e tokoni lahi 'aupito ia ki hono solova e fanga ki'i me'a faka-koló. Pea ko e me'a 'e tahá 'Eiki Sea ko 'etau pa'anga ko eni ki he fakav henga filí, 'a 'oku 'oatu ko ki he ngaahi v hengá. Ko e tu'u he taimi ni 'oku pa'anga 'e taha kilu nima mano, 'e fai p to e sio 'a e Pule'angá ki ai he patiseti ko ení fakatefito mei he lahi ko eni e pa'anga 'e ala ma'ú ke fakafaingam lie'i he ko e fo'i founa ia 'e fai ai e tokoni hangatonu ki he ngaahi koló. Ko u fokotu'u atu ke tali e l pooti 'Eiki Sea.

Lord Tu'ilakepa: Sea, ko au na'e malangá. 'oku 'ikai ko ia. Ko e 'osi p 'eku malanga pea me'a hake ia pea ne ta'ofi 'e ia 'eku malangá.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki, tau liliu 'o Fale Alea kae toki faka'osi eni ha hoko mai. M l .

'Eiki Sea: Hou'eiki m l 'aupito e feme'a'akí. Tau toki hoko atu ki he 2 ho'at . M l .

(Na'e toloi ai pe 'a e Fale ki he Monite kaha'u, 13 Fepueli 2017 koe'uhi ko e mate 'a e 'uhila)

<001>

Fakam 'opo'opo Feme'a'aki Fale Alea 'o Tonga